

De randen van de puzzel

Evaluatie enveloppemiddelen digitalisering

Claartje Bunnik
Joost Groenendijk
Karin Schaafsma

De randen van de puzzel

Evaluatie enveloppemiddelen digitalisering

Amsterdam, 23 juni 2008

Claartje Bunnik
Joost Groenendijk
Karin Schaafsma

DSP – groep BV
Van Diemenstraat 374
1013 CR Amsterdam
T: +31 (0)20 625 75 37
F: +31 (0)20 627 47 59
E: dsp@dsp-groep.nl
W: www.dsp-groep.nl
KvK: 33176766 A'dam

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	3
1 Inleiding	5
1.1 Aanleiding	5
1.2 Vraagstelling	6
1.3 Werkwijze en verantwoording	6
1.4 Leeswijzer	8
2 Het beleid	9
2.1 De aanloop	9
2.2 Enveloppemiddelen: Beleidsbrief Meer dan de som (2003)	10
2.3 Europees beleid	11
3 Evaluatie van de beleidsmaatregelen	13
3.1 Inleiding	13
3.2 Deskundigheidsbevordering en kwaliteitszorgsysteem	13
3.3 Versterking van de landelijke digitale infrastructuur	21
3.4 Verbetering toegankelijkheid en duurzaamheid van collecties	28
3.5 Algemene conclusies	32
4 Het speelveld van digitaal erfgoed	34
4.1 Inleiding	34
4.2 De spelers	34
4.3 Het digitale speelveld	36
4.4 Positionering	37
5 Vraagstukken en dilemma's	39
5.1 Inleiding	39
5.2 Massadigitalisering (of niet)	39
5.3 Publiek domein versus auteursrechten	41
5.4 De gebruiker centraal	42
5.5 Centrale databases of open netwerken	43
5.6 Duurzaamheid	45
6 Aanbevelingen voor de toekomst	47
Bijlagen	
Bijlage 1 Geraadpleegde literatuur	51
Bijlage 2 Overzicht van beleidsdocumenten	54
Bijlage 3 Geïnterviewde personen	59
Bijlage 4 Vragen door projectleiders zelf geformuleerd	60
Bijlage 5 Vragen interviews	61
Bijlage 6 Offerte aanvraag	63
Bijlage 7 Nadere beschrijving enveloppemiddelen digitalisering	72

Managementsamenvatting

Het ministerie van OCW heeft DSP-groep gevraagd om een drietal beleidsmaatregelen gericht op het 'goed' digitaliseren van cultureel erfgoed te evalueren met het oog op de toekomst. De beleidsmaatregelen zijn vanaf 2004 gefinancierd met zogenaamde enveloppemiddelen voor de topkennisinfrastructuur. De maatregelen zijn gericht op

- 1 Deskundigheidsbevordering en een zelfregulerend kwaliteitssysteem
- 2 Versterking van de landelijke digitale infrastructuur en
- 3 Verbetering van de toegankelijkheid en duurzaamheid van collectie

Sinds 2004 zijn erfgoedinstellingen uit diverse sectoren, waaronder de Koninklijke Bibliotheek, Beeld en Geluid, DIVA/Erfgoed Nederland, het Nationaal Archief en Instituut Collectie Nederland gestart om vorm en inhoud te geven aan de drie maatregelen. De zes projecten en de subsidieregeling die zo tot stand kwamen, zijn onderwerp van deze evaluatie.

DSP-groep heeft van februari 2008 tot en met april 2008 dossieronderzoek en literatuuronderzoek verricht, gesproken met de verantwoordelijke projectleiders en managers en gesproken met sleutelfiguren uit het culturele digitale veld.

Evaluatie projecten

Omdat gekozen is voor een aanpak die veel ruimte bood aan instellingen, zou nauwkeurig monitoren van de projecten voor de hand hebben gelegen, zodat waar nodig bijgestuurd kon worden. De monitoring van de resultaten van de projecten is echter beperkt gebleven. Uit de ICT monitor archieven (Stroeker, 2005) en het onderzoek naar ICT gebruik in musea (Jongma, 2008) kan wel worden afgeleid dat er op het gebied van deskundigheid nog een wereld te winnen valt. Dit wordt ook bevestigd vanuit interviews met deskundigen.

De drie projecten (Geheugen, Collectiewijzer, WatWasWaar) die tot doel hadden de digitale collectie Nederland te ontsluiten, vertegenwoordigden alle een deel van het erfgoedveld en kenden verschillende aanpakken en methodieken. De ontwikkeling van elk project heeft sinds de start van de stimuleringsmaatregel grotendeels zijn eigen spoor getrokken. Omdat de aanpak per project sterk verschilt en er geen duidelijk beeld bestond aan welke voorwaarden de ontsluiting van de collectie Nederland zou moeten voldoen, wat het eindbeeld zou moeten zijn, en wat de samenhang tussen de drie projecten was, is het niet goed mogelijk te spreken van één landelijke infrastructuur.

De effecten van de SenterNovem regeling zijn nog niet systematisch geëvalueerd. De vraag of de regeling heeft bijgedragen aan de toegankelijkheid en duurzaamheid van collecties laat zich daarom nog niet beantwoorden. Hoewel de regeling wat moeizaam van start ging en de subsidiebudgetten in 2007 niet werden uitgeput vinden de gesprekspartners op dit moment dat het vliegwiel op gang is gekomen.

De samenhang tussen de projecten is niet altijd helder geweest: niet voor de instellingen, en niet voor de gebruikers ervan. Een geïnterviewde sprak van een puzzel, waarbij iedereen bezig was zijn eigen stukjes te leggen, zonder dat duidelijk was wat het grote geheel moest worden.

Digitaal speelveld

Bij de start van de projecten bestond nog geen helder beeld van de infrastructuur voor digitalisering. De keuze voor de positionering van de projecten was grotendeels pragmatisch en paste in een stimulerend beleid zoals ook voorgesteld door de Raad voor Cultuur (2003). Instellingen kregen de kans zich te bewijzen. In de afgelopen vier jaar hebben de nationale kennisinstituten, zoals Beeld en Geluid, Nationaal Archief en de Koninklijke Bibliotheek, zich een duidelijke en verdiende positie in het bestel verworven. Ook daarbuiten hebben zich koplopers geprofileerd in de museale wereld, zoals het Rijksmuseum, Naturalis en Volkenkunde. Deze voorhoede-instellingen kunnen een belangrijke rol spelen naar hun achterban.

Met het oog op de toekomst

Voorop staat dat de Nederlandse erfgoedwereld er op het gebied van digitalisering goed voorstaat. Het erfgoedveld is zich in 2008 meer bewust van het belang van digitalisering dan in 2004 en is op dat gebied sterk in ontwikkeling. Dat beeld wordt breed gedeeld door alle gesprekspartners. Het gebruik van standaarden is bekend en eerder regel dan uitzondering. Digitaal Erfgoed Nederland vervult daarbij een belangrijke stimulerende rol. Er zijn verschillende ontwikkelingen waar rekening mee moet worden gehouden bij de verdere beleidsontwikkeling op het terrein van digitalisering van erfgoed: massadigitalisering (of niet), publiek domein versus auteursrechten, de gebruiker centraal, centrale databases of open netwerken en last but not least: duurzaamheid. Auteursrechten en digitale duurzaamheid zijn dossiers waar individuele instellingen niet mee uit de voeten kunnen. Van het departement waar cultuur, wetenschap en onderwijs samenkomen wordt duidelijke richting verwacht.

De afgelopen periode was de rol van het ministerie van OCW vooral gewenste ontwikkelingen te stimuleren door daarvoor subsidie ter beschikking te stellen. In de fase waarin het onderwerp nu verkeert, zou de rol van OCW naast stimulerend vooral regisserend en kaderstellend moeten zijn. OCW zou moeten aangeven hoe de *randen van de puzzel* eruit zien zodat anderen binnen dat frame meer gericht kunnen opereren en samenwerken.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De digitalisering van cultureel erfgoed en het daardoor toegankelijk maken van collecties voor het publiek heeft in het afgelopen decennium een grote vlucht genomen. Veel musea en archieven begonnen eind jaren negentig te digitaliseren, ieder op de eigen manier. Er was weinig samenhang, met als gevolg dat menig wiel opnieuw werd uitgevonden. In 2002 bracht de toenmalige staatssecretaris van cultuur, Rick van der Ploeg, de beleidsnota 'Digitalisering van het cultureel erfgoed' (Ministerie van OCW, 2002) uit. Tot dat moment ondersteunde het ministerie vooral afzonderlijke digitaliseringprojecten. Met deze beleidsnota kwam er vanuit de overheid voor het eerst een meer samenhangende visie, met nadruk op 'goed' digitaliseren. Er werden eisen gesteld aan het digitaliseringproces en er kwam meer sturing op een nationale digitale infrastructuur.

In oktober van dat zelfde jaar bracht het Telematica instituut (Velthausz en Bruinsma, 2002) een rapport uit over de wensen en voorwaarden voor een ondersteunende infrastructuur voor de digitalisering van cultureel erfgoed. Een belangrijke conclusie in het rapport was dat er bij erfgoedinstellingen voornamelijk sprake was van 'digitalisering in het kader van collectiebeheer'. Er was echter nog weinig aandacht voor het perspectief van de gebruiker, voor wie het materiaal ook vindbaar en van een context voorzien zou moeten worden.

In 2003, bij de vorming van het tweede kabinet Balkenende, kwamen structureel extra middelen ter beschikking voor innovatie en de versterking van de topkennisinfrastructuur. De zogenaamde enveloppemiddelen maakten vanaf 2004 meer substantiële investeringen in de digitale infrastructuur mogelijk (oplopend tot 9 miljoen euro in 2008). Het ministerie van OCW heeft met deze middelen geïnvesteerd in:

- 1 ICT-deskundigheidsbevordering en ondersteuning van de ontwikkeling van een ICT-kwaliteitszorgsysteem voor de musea en archieven per 2004;
- 2 De versterking van enkele landelijke digitale infrastructurele voorzieningen, waaronder Cultuurwijzer, de Woonomgeving en Geheugen van Nederland;
- 3 De verbetering van de toegankelijkheid en duurzaamheid van gedigitaliseerde collecties door middel van een stimuleringsregeling per 2005.

Projecten

Deze drie doeleinden zijn voor de periode 2004-2008 concreet belegd in de volgende projecten.

- 1 ICT-deskundigheidsbevordering en –kwaliteitszorg musea (NMV/ Erfgoed Nederland)
- 2 ICT-deskundigheidsbevordering archieven (DIVA/ Erfgoed Nederland)
- 3 ICT-kwaliteitszorg archieven (Nationaal Archief)
- 4 ICT-kwaliteitszorg Audiovisuele Collectie Nederland (Beeld en Geluid)
- 5 Omvorming Cultuurwijzer tot Collectiewijzer (ICN)
- 6 De Woonomgeving/WatWasWaar (DIVA/STAP)
- 7 Geheugen van Nederland (KB)
- 8 Subsidieregeling 'Digitaliseren met beleid' (SenterNovem)

Het hoofddoel van de projecten was dat de afzonderlijke investeringen van collectiebeherende instellingen in de digitalisering, gezamenlijk beter zouden bijdragen aan één, voor de burger gemakkelijk toegankelijke 'Digitale Collectie Nederland'. Omdat het eerste project (ICT deskundigheid musea) pas in 2008 echt van start kon gaan is deze bij deze evaluatie niet betrokken.

Het ministerie van OCW heeft in februari 2008 onderzoek- en adviesbureau DSP-groep opdracht gegeven een evaluatieonderzoek uit te voeren naar de effecten van de enveloppemiddelen op het gebied van digitalisering van erfgoed.

1.2 Vraagstelling

De vraagstelling is in overleg met het ministerie van OCW als volgt geformuleerd:

“Wat is het effect van de enveloppemiddelen digitalisering 2004-2008 met betrekking tot de digitalisering van cultureel erfgoed en welke actoren spelen hierin een centrale rol?”

De achtergrond van de evaluatie wordt gevormd door de nationale en internationale context en de maatschappelijke ontwikkelingen van de afgelopen jaren op het terrein van ICT in het algemeen en de digitalisering van cultureel erfgoed in het bijzonder.

Onderzoeksvragen

DSP-groep heeft de centrale vraagstelling uitgewerkt in de volgende onderzoeksvragen:

- 1 Wat is het effect van de regeling enveloppemiddelen digitalisering 2004-2008 ten aanzien van:
  - deskundigheidsbevordering en een zelfregulerend kwaliteitssysteem?
  - versterking van de landelijke digitale infrastructuur?
  - verbetering van de toegankelijkheid en duurzaamheid van collecties?
- 2 Welke actoren spelen een centrale rol bij het verwezenlijken van de doelstellingen van het beleid?
- 3 Welke trends, ontwikkelingen en dilemma's met betrekking tot ICT in het algemeen en de digitalisering van cultureel erfgoed in het bijzonder zijn te onderscheiden?
- 4 Wat betekent dit alles voor de voortzetting van het beleid en de inzet van middelen?

1.3 Werkwijze en verantwoording

Het onderzoek vond plaats tussen februari en mei 2008.

De *werkwijze* was als volgt.

Als *eerste* stap vond een uitgebreide *dossierstudie* plaats van de relevante documenten in de dossiers van het ministerie van OCW met betrekking tot de zeven projecten die ter evaluatie voorliggen. Dit gaf de mogelijkheid om op detailniveau zicht te krijgen op de doelstellingen en achtergrond van de projecten en de relaties met het beleid. Per project is de subsidieaanvraag, het plan van aanpak of activiteitenplan bestudeerd. Verder wierp de dossierstudie meer licht op de voortgang van de projecten door de jaren heen en op

de mate waarin de resultaten bereikt zijn. Hiervoor zijn ook de verantwoordingstukken en inhoudelijke rapportages (zoals jaarverslagen) geraadpleegd. Alle informatie is opgenomen in een vooraf vastgesteld format ter wille van de vergelijkbaarheid tussen de projecten. Daarnaast is een *literatuurstudie* uitgevoerd om de bredere context van digitalisering in beeld te krijgen. Ook de relevante *beleidsdocumenten* zijn daarbij geraadpleegd. Als *tweede* stap zijn *interviews* gehouden met 28 personen die ofwel rechtstreeks betrokken waren bij de projecten, dan wel niet direct betrokken waren, maar veel kennis bezaten van de (internationale en maatschappelijke) context. Het merendeel van de interviews vond face-to-face plaats. De gesprekken met projectleiders werden zoveel mogelijk gevoerd in combinatie met het management van de organisatie, omdat het van belang was een beeld te krijgen van de inbedding van het project in de organisatie. DSP-groep stuurde vooraf een gespreksleidraad toe. De projectleiders kregen bovendien tevoren van het ministerie van OCW een lijst met tien vragen voorgelegd, die was samengesteld uit door de projectleiders zelf geformuleerde vragen. De beantwoording van deze vragen door de projectleiders maakte deel uit van het onderzoek. Van alle interviews werd een verslag gemaakt dat aan de geïnterviewden is voorgelegd. Als *derde* stap tenslotte heeft DSP-groep het verzamelde materiaal en de gesprekken geanalyseerd en op basis daarvan uitspraken gedaan over de onder 1.2 genoemde vragen. Daarbij is ook aandacht besteed aan het digitale speelveld en de invloed van de gekozen positionering van de projecten op de uitkomsten ervan. Een aantal belangrijke thema's en dilemma's zijn beschreven. Tot slot doet DSP-groep aanbevelingen voor het toekomstige beleid.

Verantwoording

Het onderzoek had nadrukkelijk niet het doel de projecten afzonderlijk in de volle breedte en diepte te evalueren, maar heeft zich beperkt tot de bijdrage van de projecten die uit de enveloppemiddelen zijn bekostigd, afzonderlijk en in hun onderlinge samenhang, aan de doelstellingen van het ministerie. De projecten zijn met andere woorden op hoofdlijnen geëvalueerd. Door de focus op de onder 1.1 genoemde projecten beslaat het onderzoek niet de complete infrastructuur. De werkzaamheden van Digitaal Erfgoed Nederland (DEN) of KennisInfrastructuur Cultuurhistorie (kortweg KICH) van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) maken bijvoorbeeld geen deel uit van de evaluatie. In de beschrijving van het digitale speelveld zijn zij uiteraard wel meegenomen.

De uitspraken in dit rapport zijn gebaseerd op secundaire analyses zoals gegevens afkomstig van bronnenmateriaal (dossiers, literatuur, websites), zelfevaluaties en interviews met desbetreffende projectleiders, en met deskundige derden. Binnen de opzet van het onderzoek was geen ruimte voor verificatie door eigen onderzoek of *fact finding*. In het kader van dit onderzoek is niet gesproken met - professionele of niet professionele - eindgebruikers van de projecten. Daarom is het slechts in beperkte mate mogelijk gefundeerde uitspraken te doen over de effecten van de maatregelen.

Bij aanvang van het onderzoek is een begeleidingscommissie geformeerd bestaande uit Janneke van Kersen, Wim Westerveld en Robert van der Zwan van het ministerie van OCW. Met de commissie is tussentijds gesproken over de voortgang en de voorlopige conclusies.

Uiteraard is uitsluitend DSP-groep verantwoordelijk voor de eindconclusies van het onderzoek. Wij zijn alle geïnterviewden veel dank verschuldigd voor hun bereidwillige en constructieve medewerking.

1.4 Leeswijzer

De opbouw van het rapport is als volgt.

Hoofdstuk 2 bespreekt het beleid waarop de nu voorliggende projecten zijn gebaseerd.

In hoofdstuk 3 worden de zeven projecten geëvalueerd. Bij ieder project wordt stilgestaan bij de achtergrond en aanleiding, doelen, resultaten, successen en knelpunten op basis van dossierstudie en het interview met de betreffende projectleider. Telkens sluit de beschrijving af met een korte evaluatie van de onderzoekers.

In hoofdstuk 4 komt het digitale speelveld aan de orde: welke instellingen en organisaties zijn actief op het gebied van erfgoed en digitalisering en hoe verhouden ze zich tot elkaar? Welk effect heeft de positionering van de verschillende projecten bij de diverse actoren gehad op het bereiken van de doelen?

Hoofdstuk 5 bespreekt een aantal thema's en dilemma's die voor de toekomst van digitalisering van erfgoed door alle actoren als belangrijk worden gezien.

Het zesde en laatste hoofdstuk sluiten wij af met aanbevelingen voor toekomstig beleid.

Bijlage 1 bevat een excerpt van de belangrijkste beleidsdocumenten.

Bijlage 2 geeft een overzicht van de geraadpleegde literatuur.

Bijlage 3 bevat een lijst van geïnterviewde personen.

Bijlage 4 geeft de 10 vragen weer die door de projectleiders zelf zijn geformuleerd.

Bijlage 5 bevat de gespreksleidraad van DSP-groep voor de interviews.

Bijlage 6 bevat de offerte aanvraag.

Bijlage 7 tenslotte geeft een nadere beschrijving van de enveloppemiddelen.

2 Het beleid

2.1 De aanloop

In 2002 en 2003 is in het overheidsbeleid veel aandacht geschonken aan de digitalisering van cultureel erfgoed. Verschillende onderzoeken en adviezen dienden als opmaat voor Beleidsbrief 'Meer dan de som' (Ministerie van OCW, 2003), die de basis vormt voor de inzet van de enveloppemiddelen digitalisering.

De beleidsbrieven 'eCultuur in Beeld' en de 'Digitaliseringsbrief' (Ministerie van OCW, 2002) legden al in belangrijke mate het kader voor het beleid neer. Invloedrijke rapporten en adviezen kwamen verder van het Telematica Instituut (Velthausz & Bruinsma, 2002), DEN (Felix & Hilhorst, 2003) en de Raad voor Cultuur (2003). Terugkijkend ontwikkelde zich in deze beleidsnota's en rapporten geleidelijk een visie op de digitalisering van erfgoed. De elementen van die visie worden hieronder beschreven.

Ten eerste wordt in verschillende toonaarden gepleit voor meer aandacht voor de *relevantie* van het digitale cultureel erfgoed. De nadruk ligt bij eCultuur op het gebruik, en niet het aanbod. Om die reden dienen culturele instellingen kennis op te bouwen van de gebruikers. De focus wordt verlegd van digitaliseren in het kader van collectiebeheer naar een oriëntatie op de vraag van gebruikers (algemeen publiek, onderwijs, onderzoek en professie). De noodzaak tot een verbeterde en samenhangende ontsluiting van erfgoedbronnen hangt sterk samen met deze gewijzigde oriëntatie. De middelen die de overheid ter beschikking stelt aan collectiebeherende instellingen voor digitalisering zouden moeten passen binnen duidelijke kaders en subsidiecriteria, opdat deze instellingen gezamenlijk beter gaan bijdragen aan één, voor de burger gemakkelijk toegankelijke Digitale Collectie Nederland.

Het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) verrichtte in opdracht van de overheid een serie onderzoeken waarin het gedrag, de behoeften en vragen van de gebruikers centraal staan.¹

Ten tweede komt er aandacht voor de rol van de overheid, die moet zorgen voor een goede, fijnmazige en breedbandige, en voor wat betreft de inhoud, onafhankelijke en open infrastructuur opdat *transparantie* en *duurzaamheid* zoveel mogelijk gewaarborgd zijn. Er ontstaat oog voor de noodzaak kwaliteitseisen te formuleren voor toegankelijkheid, en voor het belang van contextualisering en duurzame beschikbaarheid van ICT diensten en producten. DEN ontwikkelt ideeën over een landelijke coördinatie van het digitaliseringsproces en over de noodzaak van continue internationale vergelijking en

Noot 1 Recente rapporten/publicaties:
Wubs, H. en Huysmans, F. (2006) *Snuffelen en graven, Over doelgroepen van digitaal toegankelijke archieven*, SCP, Den Haag.
Haan, J. de, Mast, R., Varekamp, M, Janssen, S. (2006) *Bezoek onze site, Over de digitalisering van het culturele aanbod*, SCP, Den Haag.
Huysmans, F. en Haan, J. de (2007) *Het bereik van het verleden*, SCP, Den Haag.
Wubs, H., Huysmans, F. (2006) *Klik naar het verleden, een onderzoek naar gebruikers van digitaal erfgoed: hun profielen en zoekstrategieën*, SCP, Den Haag.

van onderzoek in nieuwe technologie. DEN functioneert daarin als 'clearinghouse'.²

Tot slot komen ook *economische en efficiency* overwegingen in beeld. Uit onderzoek van Boer en Croon (Felix & Hilhorst, 2003) komt naar voren dat er maatschappelijke druk is om economisch verantwoord te investeren. Vanwege de schaarse publieke middelen moet worden ingezet op een zo hoog mogelijk rendement.

2.2 Enveloppemiddelen: Beleidsbrief Meer dan de som (2003)

De oorsprong van de enveloppemiddelen ligt in het besluit bij de vorming van het tweede kabinet Balkenende in 2003, om de topkennisinfrastructuur te versterken. De digitaliseringsmiddelen maken onderdeel uit van de investeringen in een topkennisinfrastructuur door het kabinet en lopen op van één miljoen euro in 2004 tot een bedrag van negen miljoen in 2007 en verder. In de beleidsbrief *Meer dan de som* (Ministerie van OCW, 2003) wordt in een korte alinea aangegeven waarvoor de middelen zijn bestemd.

De beleidsbrief stelt dat culturele organisaties steeds meer onderdeel uitmaken van grotere netwerken van kennis- en cultuuroverdracht. Dat betekent dat ze beter moeten samenwerken en hun informatiseringinspanningen beter op elkaar afstemmen. Dit geldt in het bijzonder voor erfgoedbeherende instellingen.

Digitalisering van de collecties bij erfgoedbeherende instellingen heeft in potentie sterke verbindingen met onderwijs, wetenschap, de creatieve industrie en de kenniseconomie. Om dit te stimuleren zullen gedigitaliseerde erfgoedbronnen beter en duurzamer beschikbaar moeten komen voor burgers, beroepsbeoefenaren en het onderwijs.

In de brief staat dat het Rijk 'verantwoordelijk is voor erfgoed dat het in eigendom heeft, of wettelijke bescherming geniet. Het Ministerie zorgt vanuit een generale verantwoordelijkheid voor een goede *kennisinfrastructuur*.' Daarnaast worden particulieren, provincies en gemeenten aangesproken op hun verantwoordelijkheid voor selectie en beheer van erfgoed.

De staatssecretaris constateert in de beleidsbrief dat bij veel instellingen onderlinge afstemming, duurzaamheid en continuïteit geen vanzelfsprekende uitgangspunten zijn bij digitalisering. Daardoor sluiten ze niet aan bij een nationale infrastructuur en dreigen ze de aansluiting op het publiek te missen. Dit hangt voor een groot deel samen met het vrijblijvende karakter van afspraken over normering en uniformering en het gebruik ervan. In de brief pleit OCW voor onderlinge afstemming, duurzaamheid en continuïteit binnen de erfgoedbeherende instellingen.

Over de enveloppemiddelen voor digitalisering is geen afzonderlijke beleidsbrief opgesteld. De besluitvorming over de invulling vond plaats in nauwe wisselingwerking tussen een aantal geselecteerde instellingen, die subsidieverzoeken mochten indienen, en het departement. Vervolgens werd de besteding vastgelegd in subsidiebeschikkingen, die vrij globaal waren en veel ruimte lieten. Dat was een bewuste keus, omdat veel nog niet was uitgekristalliseerd en de middelen de instellingen moesten stimuleren tot een zinvolle bijdrage aan de beleidsdoelen. Hoofddoel was, dat de afzonderlijke investeringen in de digitalisering van erfgoed gezamenlijk beter zouden gaan bijdragen aan één toegankelijke Digitale Collectie Nederland.

Noot 2 Zie het beleidsplan van DEN: <http://www.den.nl/bestanden/DENbeleid2006-2008.pdf>

Uit de beleidsdocumenten en subsidiebeschikkingen kunnen een aantal belangrijke ingrediënten voor het beleid worden gedestilleerd:

- De vorming van een voor de burger makkelijke toegankelijke digitale collectie Nederland.
- Centrale standaarden en kwaliteitseisen (DEN).
- Zelfregulerend systeem van kwaliteitszorg: geen topdown benadering maar een systeem waarin standaarden en normen interactief tot stand komen en door de sector zelf worden ingevoerd en gehandhaafd.
- Een sectorale aanpak via *taskforces*, die zich richten op de deskundigheidsbevordering en kwaliteitszorg van de sector.
- Een belangrijke rol voor de nationale kennisinstituten en brancheorganisaties.
- Veel nadruk op deskundigheidsbevordering.

De enveloppemiddelen zijn geïnvesteerd in de eerder genoemde beleidsmaatregelen:

- deskundigheidsbevordering en een zelfregulerend kwaliteitszorgsysteem
- versterking van de landelijke digitale infrastructuur
- verbetering van de toegankelijkheid en duurzaamheid van collecties.

Sinds 2004 zijn de diverse erfgoedinstellingen uit diverse sectoren, waaronder de Koninklijke Bibliotheek, Beeld en Geluid, DIVA/Erfgoed Nederland, het Nationaal Archief, ICN en NMV gestart om vorm en inhoud te geven aan de drie maatregelen.

2.3 Europees beleid

De Europese Commissie levert sinds 2001 als coördinator en stimulator een steeds belangrijker bijdrage aan het digitaliseringsbeleid van de lidstaten. In eerste instantie werden de zogenaamde Lund Principles vastgesteld, die werden ondersteund door de National Representatives Group (NRG) gevolgd door het Lund Actieplan.

De Europese Commissie heeft hieraan in 2005 meer structureel vorm gegeven door het uitbrengen van een Mededeling aan Raad en Parlement (*i2010 Digital Libraries*), in 2006 gevolgd door *Recommendations* (Europese Commissie, 2006), 12 concrete aanbevelingen, die door de Raad en het Parlement zijn overgenomen. In 2007 is vervolgens de *Member States Expert Group (MSEG)* ingericht. De *Recommendations*³ vormen het hart van het Europese digitaliseringsbeleid; ze geven richting aan de gewenste ontwikkelingen en de bijbehorende agenda op het gebied van digitalisering, online-toegankelijkheid en digitale bewaring.

Het doel van de commissie is het realiseren van een *European Digital Library* ("a multilingual access point to Europe's distributed digital cultural heritage"). Dit heeft geleid tot de oprichting van European Digital Library (EDL) Foundation (per 4 oktober 2007) en tot de start van het EDLnet project. De EDL is een paraplu voor de uitgevoerde en uit te voeren digitaliseringsprojecten op terrein van cultureel erfgoed. *Europeana*, de portal voor Europees erfgoed, is daarvan het vlaggenschip.

Noot 3 Deze zijn te vinden via de volgende link:
http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/commission_recommendation/reports/index_en.htm

De EDL Foundation is bedoeld om het werk aan de EDL te coördineren en te sturen. Het EDLnet project heeft als doel om eind 2008 een prototype van de EDL op te leveren. In de Foundation en het EDL project participeren diverse Europese koepelorganisaties uit alle erfgoed sectoren (musea, bibliotheken, (audiovisuele) archieven). De bibliotheeksector is op dit moment nog sterker vertegenwoordigd dan de andere sectoren. Het project bouwt voort op twee bestaande projecten: TEL en Michael+.⁴

Voor het beschikbaar maken van content, die al gedigitaliseerd is, is het zogenaamde *econtentplus* programma ingericht. Het programma bevat 60 mln. euro voor drie jaar. Daarnaast stelt de Commissie via een Kaderprogramma (KP7) middelen beschikbaar voor onderzoek.

De MSEG – de opvolger van de National Representatives Group – bewaakt de voortgang van de activiteiten op het terrein van digitaliseren in en tussen de lidstaten. De lidstaten moeten een keer per 18 maanden verslag uitbrengen aan de Commissie over hun activiteiten.

In hoofdstuk 4 wordt meer uitgebreid op de verschillende Europese netwerken en de bijdrage van Nederland daarin ingegaan.

Noot 4 The European Library (TEL) is een initiatief van de nationale bibliotheken in Europa. Het Michael+ project is een initiatief van Italië, Frankrijk en Verenigd Koninkrijk, waar zich 14 andere landen (de + landen, waaronder Nederland) bij hebben aangesloten. Het project wordt mei 2008 afgerond. Het TEL project ontsluit bibliotheekcollecties op het niveau van individuele gedigitaliseerde objecten. Het Michael project ontsluit museum en archiefcollecties op collectie-niveau. De 3 initiatiefnemers van het Michael project hebben een stichting opgericht onder Belgische wet ("Michael AISBL") om de resultaten van het project te verankeren. Deze Michael AISBL is toetreden tot de EDL Foundation.

3 Evaluatie van de beleidsmaatregelen

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk komen achtereenvolgens de projecten achter de drie beleidsmaatregelen aan de orde: deskundigheidsbevordering en kwaliteitszorgsysteem, versterking van de landelijke digitale infrastructuur en verbetering toegankelijkheid en duurzaamheid van collecties.

De evaluatie wordt per project beschreven. Bij ieder project wordt kort stilgestaan bij de achtergrond en aanleiding, inzet van middelen, doelen en resultaten. Deze beschrijving is gebaseerd op een secundaire analyse van de bronnen en op het interview met de projectleider/manager. In het kader van het onderzoek heeft geen verificatie plaatsgevonden door eigen onderzoek. Daarnaast worden successen en knelpunten genoemd, zoals deze zijn aangedragen door de projectleiders zelf. Elke projectevaluatie wordt afgesloten met een korte evaluatie van de onderzoekers, waarbij ook de meningen van anderen over het project worden meegewogen. Het hoofdstuk eindigt met enkele samenvattende conclusies van de onderzoekers.

3.2 Deskundigheidsbevordering en kwaliteitszorgsysteem

De eerste projecten hebben betrekking op ICT-deskundigheidsbevordering en ondersteuning van de ontwikkeling van een ICT-kwaliteitszorgsysteem voor de musea en archieven.

3.2.1 DIVA/Erfgoed Nederland: ICT-deskundigheidsbevordering archieven

Achtergrond

Het programma van DIVA, de koepelorganisatie voor de Documentaire Informatievoorziening en het Archiefwezen, richt zich op het structureel inbedden van ICT in organisaties. Sinds 1 januari 2007 is DIVA opgegaan in de erfgoedkoepel Erfgoed Nederland, en hield daarmee op te bestaan. Lopende projecten werden door Erfgoed Nederland overgenomen, waaronder het project ICT-deskundigheidsbevordering archieven.⁵

Doelen 2004 - 2008

In de subsidiebeschikking van OCW zijn vijf doelen geformuleerd:

- 1 Archieven hebben een gezamenlijke visie op ICT ontwikkeld, in relatie tot andere erfgoedinstellingen in Nederland;
- 2 DIVA heeft een goedlopende digitale kennisbank;
- 3 Archieven zijn door het scholingstraject goed op de hoogte van de ontwikkelingen van ICT, binnen alle taakvelden van het archiefwezen;
- 4 DIVA heeft de verregaande ontwikkeling en toepassing van standaarden voor digitalisering in de archiefsector gestimuleerd;
- 5 DIVA heeft de rol van DEN als belangrijkste normstellend orgaan ten behoeve van de digitalisering van erfgoed steeds geaccepteerd, ondersteund en uitgedragen naar de branche.

Noot 5 Zie: <http://www.erfgoednederland.nl/erfgoed-nederland/organisatiestructuur/missie-en-doelstellingen> voor een beschrijving van de doelstellingen van Erfgoed Nederland.

Als onderdeel van de resultaatafspraken zal DIVA voorzien in een digitale kennisbank op het internet en zal er een benchmark worden ingericht met digitaliseringprojecten. DIVA zal cursussen organiseren voor topmanagement en ICT medewerkers, die tot doel hebben dat ICT structureel wordt ingebed in de organisaties. Tenslotte zal ook in nauw overleg met OCW een ICT monitor worden opgezet die het mogelijk maakt jaarlijks de kwaliteit van ICT-toepassing binnen archieforganisaties te meten.

Er is een subsidietoekenning gedaan voor € 125.000 per jaar in de periode 2004-2008.

Resultaten

- 1 In hoeverre het eerste doel, dat archieven een gezamenlijke visie hebben ontwikkeld op ICT, bereikt is valt naar de mening van de projectleider moeilijk te duiden. Veel archieven zijn bovendien geen zelfstandige organisaties, die een eigen visie en beleid kunnen ontwikkelen, maar zij maken onderdeel uit van overheidsinstellingen zoals gemeenten, provincies, waterschappen.
- 2 DIVA en later Erfgoed Nederland hebben bijgedragen aan de totstandkoming van een Kennisbank, die is ondergebracht bij de Taskforce Archieven. DIVA droeg hiervoor ook haar overzicht van archiefsoftware over aan de Taskforce. Er is eveneens budget vanuit de subsidie overgedragen.
- 3 In hoeverre het doel is bereikt dat archieven door dit scholingstraject goed op de hoogte zijn van de ontwikkeling van ICT, is lastig te beoordelen. Er is een groot aantal cursussen en trainingen verzorgd. Over aantallen en invulling zijn geen resultaatafspraken gemaakt met OCW.
Bereikt zijn:
  - 45 managers in het Management Development (MD) programma van Baak. De werving van cursisten verliep in 2007 minder soepel dan in 2006, waardoor er in 2007 maar één groep van 15 deelnemers is geweest. In 2008 volgen nog 30 deelnemers.
  - 40 deelnemers verdeeld over 4 cursussen voor (ICT)beleidsmedewerkers over e-depot (uitbesteed aan Archief-school). Ook voor deze cursussen verliep de werving in 2007 minder soepel, vermoedelijk zowel als gevolg van een lichte verzaaging van de markt als vanwege de overgang van Diva naar Erfgoed Nederland.
  - 55 deelnemers verdeeld over 5 cursussen voor DIV-medewerkers
  - 72 deelnemers aan de cursus basiskennis ICT voor archivariissen
  - 36 deelnemers verspreid over 6 eendaagse GIS cursussen vanaf 2006. Deze cursus wordt in 2008 nog minimaal 5 keer gegeven aan 30 deelnemers.⁶
- 4 De ontwikkeling en toepassing van standaarden is in alle onderdelen van het programma uitgedragen en gestimuleerd. Het maakt integraal onderdeel uit van alle scholingsprogramma's, de Kennisbank bij de Taskforce is opgezet rondom deze standaarden en in de verschillende symposia over onder andere beeldbanken, krantendigitalisering en ook de workshops rondom het verwerven van subsidies voor digitalisering zijn de digitale standaarden telkens aan bod gekomen.

Noot 6 Op basis van de beschikbare gegevens viel voor DSP-groep niet vast te stellen welk percentage van de doelgroep met deze aantallen is bereikt.

- 5 De rol van DEN is in de uitingen van DIVA geaccepteerd, ondersteund en uitgedragen. Daarnaast is DEN nauw betrokken geweest bij de ontwikkeling van alle onderdelen van het programma, heeft DEN zitting in de programmaraad, en heeft DIVA tal van bijeenkomsten samen met DEN georganiseerd.

Successen

Volgens de projectleider zijn de volgende onderdelen succesvol te noemen:

- Het MD programma, waarin archiefmanagers hun eigen plan ontwikkelen en presenteren. Door deze opzet wordt volgens de projectleider zowel bijgedragen aan de deskundigheid van de manager als aan de digitale ontwikkeling van de organisatie.
- De intervisietrajecten gekoppeld aan het MD-programma.
- De deelname aan de andere cursussen, zoals de cursussen e-depot.

Knelpunten

- Bij de start in 2004 is DIVA geconfronteerd met het feit dat de opdrachten die DEN en de nieuwe Taskforce van het ministerie kregen niet helder afgebakend waren van de opdracht van DIVA. Dit heeft de zaken bemoeilijkt.
- Gedurende het project vond de fusie plaats met Erfgoed Nederland. Dit heeft een aantal zaken vertraagd en/of voor de doelgroepen minder transparant gemaakt.
- Ten aanzien van de Kennisbank is naar de mening van de projectleider nog te weinig zicht op de wensen van de gebruiker.

Evaluatie

Tot zover het dossieronderzoek en de opvattingen van de betrokken projectleider/manager. Aangevuld met de observaties en meningen van andere respondenten over dit project komen we tot de volgende evaluatie.

DIVA/Erfgoed Nederland heeft in grote lijnen gedaan wat het bij aanvang in 2004 had beloofd. Een uitzondering daarop vormt de benchmark. De ontwikkeling daarvan is moeizaam verlopen en heeft in 2007 stilgelegen als gevolg van de fusieperikelen. De benchmark is nu weer opgepakt en zal volgens de projectleiding volgens afspraak eind 2008 functioneren. Er is geen eigen Kennisbank gerealiseerd, maar wel is bijgedragen aan de inrichting van een Kennisbank bij de Taskforce Archieven. In overleg met OCW is in 2005 een eerste nulmeting voor de ICT monitor uitgevoerd. Deze is herhaald in 2006 en 2007.

Bemoeilijkende factoren voor het project waren de overgang van Diva naar Erfgoed Nederland en de gelijktijdige opdracht aan de Taskforce Archieven die gedeeltelijk overlapt met die aan DIVA. De partijen hebben geprobeerd daar met elkaar zo goed mogelijk uit te komen.

Over de resultaten valt vooral te spreken in kwantitatieve termen (aantallen cursisten). Naar tevredenheid van gebruikers of de effecten van cursussen op de ICT praktijk van de deelnemers is geen onderzoek gedaan. Er is vooral ingezet op managementcursussen. Deze zijn niet geëvalueerd, maar de indruk van de projectleider is, dat daarvoor bij de deelnemers waardering bestaat.

Uit de ICT-monitor, uitgevoerd door IOO in opdracht van Erfgoed Nederland, (Stroeker, 2005) komt naar voren dat bijna de helft van de archiefinstellingen nog geen lange termijnbeleid voor ICT heeft vastgelegd. De ICT monitor is opgezet om de ontwikkelingen op het gebied van ICT- deskundigheid in de archiefwereld te kunnen volgen en niet om de effecten van de cursussen als zodanig te meten. De monitor geeft geen overtuigend beeld van vooruit-

gang in deskundigheid. Er lijkt zelfs sprake van enige terugval in 2007 ten opzichte van 2006. Er vindt bij de deelnemers aan de enquête wel een verschuiving plaats van middengroepdeelnemers naar kleinere instellingen, die minder kennis en kunde bezitten. Dit zou de uitkomsten kunnen vertekenen.

3.2.2 Nationaal Archief: ICT-kwaliteitszorg archieven (Taskforce Archieven)

Achtergrond

De taak van het Nationaal Archief is wettelijk verankerd in de Archiefwet 1995. Het is de centrale archiefbewaarplaats voor de overgebrachte archieven van nationale overheidslichamen, zoals de Hoge Colleges van Staat, het Kabinet van de Koningin, de ministeries en de rijksdiensten. Daarnaast heeft het archief ook een belangrijke publieksfunctie. Het Nationaal Archief voorziet een gevarieerd publiek van historische informatie, gebaseerd op de inhoud van de collectie.⁷

De Taskforce Archieven is in september 2004 opgericht voor een periode van vier jaar tot september 2008. Kerntaak van de Taskforce is het ontwikkelen van een zelfregulerend en dynamisch kwaliteitssysteem voor digitale toegankelijkheid in de archiefsector.

Doelen 2004 - 2008

- 1 Het ontwikkelen van een strategische toekomstvisie op de rol van ICT in het vergroten van het publieksbereik
- 2 Het ontwikkelen van een dynamisch en zelfregulerend kwaliteitssysteem ten aanzien van digitale toegankelijkheid in de archiefsector, en
- 3 Het stimuleren van de implementatie van het kwaliteitssysteem binnen de archiefsector.

Er is een aanvraag toegekend voor € 300.000 per jaar in de periode 2004-2008.

Resultaten

- 1 De visie is ontwikkeld en in december 2004 geformuleerd, op basis van brede consultatieronde met 44 personen. De visie is besproken in overleg met directeuren van Regionale Historische Centra, de sectie Kwaliteitszorg van DIVA, en het LOPAI overleg (landelijke archiefinspecteurs). De visie is gebaseerd op de toen bekende analyses van de problematiek en behoeften, zoals het IOO rapport uit 2003 naar een publieksgericht archiefbestel. De visie is neergelegd in de publicatie 'De Archiefsector in het digitale tijdperk; visie op de rol van ICT in het vergroten van het publieksbereik.' Het visiestuk is breed onder de bekendheid gebracht door verspreiding ervan in de archiefsector, onder meer door presentatie op workshops.
- 2 Het kwaliteitszorgsysteem is opgenomen in de visie en in belangrijke mate vertaald in een Kennisbank die is geplaatst op de website van de Taskforce. Daarbij is uitgegaan van behoeften en urgentie in de sector. Aan de hand van een set criteria zijn projecten gedefinieerd en opgenomen in de Kennisbank. Bij de inhoudelijke invulling is gekozen voor thema's als digitale duurzaamheid, beeldbanken, publieksonderzoek, juridische aspecten, zoeken, Encoded Archival Description (EAD) en virtuele onderzoeksruimte. Hier omheen zijn concrete producten en activiteiten

Noot 7 Zie: <http://www.nationaalarchief.nl/organisatie/doelstellingen/> voor een beschrijving van de doelstellingen van het Nationaal Archief.

- georganiseerd, veelal in de vorm van zogenaamde Wegwijzers.⁸
- 3 Er zijn diverse activiteiten geïnitieerd en geagendeerd door de Taskforce, zoals de Wegwijzers, het symposium EAD en de daaruit voortvloeiende actie tot landelijke richtlijnen voor toepassing van EAD. Er zijn expert meetings georganiseerd over subsidies en fondsenwerving, het opzetten van beeldbanken, juridische vraagstukken rondom digitalisering en krantendigitalisering. Het verder ontwikkelen en invullen van het kwaliteitssysteem, implementeren en het bieden van een platform is volgens de projectleider een activiteit die blijvend aandacht nodig heeft.

De Taskforce Archieven heeft geen monitor om de effecten van hun activiteiten in beeld te kunnen brengen. Men beschikt wel over informatie / signalen vanuit:

- de webstatistieken van de eigen website/kennisbank
- de belangstelling voor symposia en dergelijke
- de verspreiding van de wegwijzers, de aanvragen voor wegwijzers
- de ICT monitor archieven

Successen

De projectleider noemt de realisatie van de drie Wegwijzers als welkome informatiebronnen voor de wereld van vooral de kleine archieven, met zeer weinig fte's en beperkte financiële middelen.

Verder noemt men op beleidsniveau de bijdrage van de Taskforce aan de samenwerking en afstemming op het gebied van het tot stand komen van de infrastructuur (standaarden, kennisbank), maar ook het concept van kwaliteitszorg dat is ontwikkeld met de spelers Erfgoed Nederland, DEN, IPO en de VNG.

Knelpunten

Voornaamste knelpunt in de ogen van de projectleider was de onduidelijke en deels overlappende taakverdeling tussen de Taskforce, DIVA en DEN.

Evaluatie

Tot zover het dossieronderzoek en de opvattingen van de betrokken projectleider/manager. Aangevuld met de observaties en meningen van andere respondenten over dit project komen we tot de volgende evaluatie.

De Taskforce heeft in grote lijnen gedaan wat ze heeft beloofd. Dat is wél gebeurd op een 'papieren' manier, dat wil zeggen vooral gericht op concrete producten als Wegwijzers. Ook de visieontwikkeling is opgevat als een product dat in 2004 is afgerond met een document en daarna niet permanent vernieuwd en 'levend' is gehouden. De projectleider zelf spreekt vrij beeldend van 'droogzwemmen'. De keuze daarvoor was bewust; de Taskforce wilde zich niet in de uitvoering begeven. De schakel tussen theorie en praktijk wordt daardoor weinig gelegd, waarschijnlijk omdat de verantwoordelijkheid nu over verschillende partijen is verdeeld. Opmerkelijk is dat de Wegwijzers in principe de archiefsector overstijgen.

Er is niet nagegaan hoe de producten worden gebruikt en wat de tevredenheid is van de klanten. Voor de door de Taskforce opgezette Kennisbank geldt hetzelfde: het aanbod ligt er, het gebruik is onbekend.

Noot 8 Recente rapporten/publicaties:
Beunen, A. & Schiphof, T. (2006) *Juridische wegwijzer archieven en musea on-line*, in opdracht van Taskforce Archieven. Den Haag.
Hoitink, Y. (2007) *Wegwijzer opzetten van beeldbanken*. Taskforce Archieven. Den Haag.

Ook voor de Taskforce was een bemoeilijkende factor de onheldere taakafbakening tussen de Taskforce, DEN en Diva. Als voorbeeld mag dienen de gelijktijdige opdracht aan DIVA en DEN én de Taskforce voor het ontwikkelen van een Kennisbank. Uiteindelijk zijn het er nu twee geworden, die gedeeltelijk overlappen.

3.2.3 Beeld en Geluid: ICT-kwaliteitszorg Audiovisuele Collectie Nederland

Achtergrond

Het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid is de instantie die uit (cultuur)historisch oogpunt audiovisueel erfgoed verzamelt, conserveert en voor zoveel mogelijk gebruikers toegankelijk maakt. Daarnaast ontwikkelt en verspreidt het instituut kennis op het gebied van audiovisuele archivering, digitalisering en mediahistorie.⁹

Aanleiding voor de subsidieaanvraag is, aldus Beeld en Geluid, het gegeven dat een geïntegreerde, digitale en voor de burger laagdrempelige, ontsluiting van het audiovisuele erfgoed in de oorspronkelijke constellatie van de enveloppemiddelen in 2004 nog niet optimaal belegd is. Hiervoor wordt het argument aangevoerd dat noch de musea, noch de archieven, noch de bibliotheken primair georiënteerd zijn op beheer van audiovisuele collecties. Beeld en Geluid ziet zichzelf als de geschikte instantie om voor de Audiovisuele Collectie Nederland zijn rol als kennisinstituut te versterken. De bijdrage van Beeld en Geluid maakt aanvankelijk geen onderdeel uit van de enveloppemiddelen 2004-2008. In 2005 is een aanvraag gedaan en in 2006 zijn middelen toegekend.

Doelen 2006-2008

In de aanvraag van Beeld en Geluid zijn twee hoofddoelen geformuleerd:

- 1 Initiëren van bestuurlijk overleg met de belangrijkste actoren in het audiovisuele domein. Hiermee hoopt men meer kwalitatieve uniformering te bereiken ten opzichte van het huidige, veelal incidentgedreven digitaliseringsbeleid. Ook moet de basis worden gelegd voor een dienstverleningsconcept waarbij de al ontwikkelde digitale infrastructuur wordt opengesteld voor beheer en beschikbaarstelling van elders beheerde audiovisuele collecties.
- 2 Ontwikkeling van een dienstverleningsconcept dat een oplossing biedt voor problemen waar AV-beheerders mee te maken hebben. Door het delen van kennis en het bieden van instrumenten en hulpmiddelen ontstaat de kans op een effectiever en efficiënter digitaliseringspraktijk bij AV-beherende instellingen.

Het ministerie van OCW heeft Beeld en Geluid sinds 2006 een subsidie ter beschikking gesteld waarmee, naar analogie van de voor de archief- en museumsector ingerichte Taskforces, een project voor de AV archieven kon worden ingericht.

De aanvraag van Beeld en Geluid betreft € 70.000 voor 2006. In 2007 werd € 500.000 gedekt door de subsidie van OCW.

Noot 9 Zie: <http://instituut.beeldengeluid.nl/index.aspx?ChapterID=8502> voor een overzicht van de beleidsspeerpunten van Beeld en Geluid.

Resultaten

- 1 Van belang is vooral de deelname aan de redactie van het ICT-register van DEN, die leidt tot een grotere standaardisering.
- 2 Doorontwikkeling van het digitale archief en de multimediacatalogus (iM-Mix), die primair ontwikkeld is voor de opslag van omroepproducties, zodat deze toegang en opslag biedt voor de AV collecties van andere erfgoedbeheerders, zoals archieven en musea. De instellingen kunnen deze infrastructuur beheren en hun AV collecties distribueren alsof het hun 'eigen' infrastructuur is. Dit dienstverleningsconcept biedt een oplossing biedt voor veel problemen waar AV-beheerders mee te maken hebben, maar het doel is nog niet volledig bereikt. Oorspronkelijk zou al in 2007 een pilot worden uitgevoerd. Belangrijk knelpunt bleek de complexiteit van de infrastructurele aanpassingen die groter dan voorzien was. In 2007 zijn potentiële gebruikers geïdentificeerd, afkomstig uit de erfgoedsector, overige non-profitinstellingen als ook enkele AV-beherende partijen uit de profitsector. Onlangs is de gefaseerde ingebruikname van iM-Mix door het Erasmus MC gestart. Van de 6 pilots die in 2008 zijn voorzien, zullen er drie moeten resulteren in een vast samenwerkingscontract. Voor een landelijke uitrol zal naar verwachting een verdere toetsing van de dienst op de potentiële gebruikers nodig zijn. Beeld en Geluid verwacht dat het nog minstens vijf jaar zal duren voor de dienst zichzelf kan bedruipen.

Successen

Volgens Beeld en Geluid laten de pilots, die nog in ontwikkeling zijn, zien dat er daadwerkelijk behoefte bestaat aan de oplossing voor digitaal AV-beheer die Beeld en Geluid wil bieden. De verwachting van kostenefficiëntie en kwalitatieve voordelen worden door partijen gedeeld. Daarnaast zijn de AV-digitaliseringsstandaarden opgenomen in het ICT-register van DEN.

Knelpunten

Een belangrijk knelpunt bleek de complexiteit van de infrastructurele aanpassingen. Daarnaast voorziet Beeld en Geluid problemen bij

- de verduurzaming van de digitale collecties
- auteursrecht als drempel voor toegankelijkheid
- beperkte middelen voor digitalisering van verspreide AV-collecties

Evaluatie

Tot zover het dossieronderzoek en de opvattingen van de betrokken projectleider/manager. Aangevuld met de observaties en meningen van andere respondenten over dit project komen we tot de volgende evaluatie. Beeld en Geluid heeft pas vanaf 2006 opdracht gekregen als 'taskforce' te fungeren voor de sector AV. De opdracht luidde anders dan bij het Nationaal Archief: het beschikbaar maken van een infrastructuur en een dienstverleningsconcept voor de sector. Die sector is doorsnijdend, en betreft niet alleen archieven maar ook musea, collectiebeherende instellingen, bedrijfsarchieven en andere instellingen. Voor dit model werd gekozen omdat het om een kostbare techniek gaat en om specifieke expertise, waardoor het kostenefficiënt is meer centraal te opereren. In de aanloop zijn er technische problemen geweest, waardoor enige vertraging is opgetreden in de resultaten.

Uit de interviews is gebleken dat Beeld en Geluid vrijwel unaniem wordt gezien als een belangrijke speler, met een monopoliepositie op het gebied van AV en een professioneel servicemodel. Voor de stakeholders van Beeld en Geluid was (en is) de precieze opdracht van Beeld en Geluid echter niet

helder. Dat maakt dat er bij partijen verwachtingen leven die de organisatie (nog) niet waarmaakt. Men is ontevreden over de mate van eigen inbreng en vindt soms dat Beeld en Geluid een model aan de anderen oplegt. Dit speelt vooral bij de archiefbranche BRAIN en de daaronder ressorterende werkgroep AVA, waarmee de contacten nog onvoldoende zijn gelegd. Het heeft vooral gemankeerd aan communicatie tussen Beeld en Geluid en de omgeving. Dit is wellicht een indicatie dat het eerste doel, bestuurlijk overleg in de sector, nog onvoldoende van de grond is gekomen. Op dit moment worden stappen genomen om daar iets aan te doen. Zo werd in april 2008 een seminar georganiseerd dat tot doel had het veld te informeren over de mogelijkheden van het project.¹⁰

3.2.4 NMV: ICT-deskundigheidsbevordering en kwaliteitszorg musea

In juli 2004 formuleerde de Nederlandse Museumvereniging (NMV) de volgende doelen voor 2009:

- Musea hebben een gezamenlijke visie op ICT ontwikkeld, in relatie tot andere erfgoedinstellingen in Nederland.
- De NMV heeft een goedlopende helpdesk, die via de vernieuwde website functioneert.
- De geregistreerde musea zijn door het scholingstraject goed op de hoogte van de ontwikkelingen van ICT, binnen alle museale taakvelden. ICT-kwaliteit is bovendien opgenomen in het INK-keurmerk waaraan geregistreerde musea moeten voldoen.
- Communicatie tussen leden verloopt soepel, via de website en de studiedagen.
- Vergaande standaardisering maakt musea minder afhankelijk van leveranciers.

Er was voor de NMV een bedrag gereserveerd van € 220.000 per jaar in de periode 2004-2008. Het museumproject is niet goed van de grond gekomen, aanvankelijk als gevolg van interne perikelen binnen het NMV bureau, vervolgens door de overgang van de NMV van koepel naar brancheorganisatie.

De NMV heeft zich in het kader van het project ingespannen voor de introductie van SPECTRUM in de Nederlandse museumwereld, een initiatief dat door het Landelijk Contact Museumconsulenten (LCM) is overgenomen. SPECTRUM is een handboek museale bedrijfsvoering en is gemaakt door meer dan 100 professionals uit het Engelse museumveld. SPECTRUM bestaat uit twee hoofdonderdelen: standaard procedures voor beheer en behoud van museale objecten en de informatie, die nodig is om de procedures goed uit te kunnen voeren.¹¹ SPECTRUM is van belang omdat het werkprocessen in musea gestandaardiseerd beschrijft, en daardoor uitwisseling en informatie door middel van publieksgerichte digitalisering eenvoudiger maakt.

Ook zijn diverse ICT projecten in musea ondersteund en bijeenkomsten georganiseerd. In 2008 heeft Erfgoed Nederland een nieuwe aanvraag ingediend voor ICT deskundigheidsbevordering musea, dat sterke verwantschap heeft met het programma voor de archieven. Dit project moet nog van start gaan, en wordt in dit verband dus niet geëvalueerd.

Noot 10 Uw AV-archief online: duurzaam en beschikbaar (18 april 2008)

Noot 11 Zie ook de website van LCM, <http://www.museumconsulenten.nl/index.php?9>

Van belang is dat de NMV samen met DEN recent een onderzoek (Jongma, 2008) heeft laten uitvoeren naar ICT-gebruik in musea, dat daarvoor als nulmeting kan dienen. Uit dit onderzoek blijkt onder meer:

- Musea besteden nog maar een beperkt budget aan ICT (tussen de 1 en 5 % van hun begroting), en dan vooral aan de website en registratie;
- De meerderheid heeft minder dan de helft van de objecten gedigitaliseerd; museumcollecties zijn nog beperkt online beschikbaar;
- 70% van de musea beschikt niet over een informatiebeleid, al dan niet in een afzonderlijk informatiebeleidsplan;
- ICT is slecht geborgd in de werkprocessen van de musea;
- Samenwerken en leren van elkaar op het gebied van ICT is nog niet gebruikelijk.

3.3 Versterking van de landelijke digitale infrastructuur

Onderstaande drie projecten hebben betrekking op de versterking van de landelijke digitale infrastructuur.

3.3.1 ICN: overname Cultuurwijzer/Collectiewijzer

Achtergrond

Het Instituut Collectie Nederland (ICN) is het kennisinstituut voor beheer en behoud van roerend cultureel erfgoed. Het ICN ontwikkelt in samenspraak met de wetenschap en de hoeders van de collectie Nederland kennis die het beheer en behoud van de collectie ondersteunt en verbetert en die de betekenis ervan duidt en kenbaar maakt, en zorgt voor verspreiding van deze kennis.¹²

De Cultuurwijzer was een activiteit van DEN en bestond uit twee onderdelen: verhalen over erfgoed (thematisch ontsloten en gecontextualiseerd aangeboden, voor het grote publiek en het onderwijs - hiervoor was bij DEN een redactie ingericht) en een database (gebaseerd op open standaarden (OAI) waarbij gebruik gemaakt werd van een centrale index voor de ontsluiting). Deze database bood de mogelijkheid te zoeken in ruim dertig museale collecties met ca 1,5 miljoen objecten.

Medio 2005 werd de Cultuurwijzer van DEN overgenomen door het Instituut Collectie Nederland (ICN), omdat het project niet paste in de nieuwe rol van DEN. Volgens de projectleider werd ICN door OCW gezien als een stabiele organisatie om het concept aan over te dragen. Na een vooronderzoek ging ICN akkoord met de overdracht, op voorwaarde dat de website gericht zou worden op de eigen doelgroep van collectiebeheerders en dus niet meer op het brede publiek.

Doelen 2005 - 2008

Het ICN zal de website Collectiewijzer ontwikkelen: een landelijke digitale infrastructuur over museale collecties en alle kennis die daar bij hoort en is bestemd voor iedereen die daar mee te maken heeft en/of daarin geïnteresseerd is. Daarbij staat het ICN in de eerste plaats de doelgroep van de professionals in het erfgoed voor ogen, zoals conservatoren en restauratoren. Met de ontwikkeling van de Collectiewijzer kan het ICN zichzelf positioneren als een kenniscentrum op het vlak van het beheer en behoud van erfgoed-

Noot 12 Zie ook de website van ICN, <http://www.icn.nl/>

collecties. Een (interactieve) webapplicatie is, zo valt te lezen in de aanvraag een goede en op de tijd toegesneden vorm om deze kennis te verspreiden en te verrijken. Tevens biedt het ICN aan andere instellingen op het vlak van het cultureel erfgoed via de Collectiewijzer een medium om hun kennis te expliciteren en te vervlechten en/of hun collectie op het web te presenteren.

Na afloop van het project, eind 2008, moet de Collectiewijzer geïntegreerd zijn binnen de organisatie van het ICN en het werkveld. De website moet een zelfstandig leven kunnen leiden en doorontwikkeld blijven worden. De behoeften aan informatie van het werkveld zullen periodiek gepeild moeten worden om daarin zoveel mogelijk te voorzien. In het ideale geval ontstaat er een zogenaamde *community* op het gebied van (beheer en behoud van) collecties. Voor het ICN is een belangrijk doel een platform voor uitwisseling te bieden voor professionele beroepsgroepen.

De subsidie van € 200.000,- per jaar is bij de start toegekend voor het hele project. Voorwaarde is dat in december van elk jaar een jaarrapportage aan het departement wordt gestuurd.

Resultaten

Een werkende en deels gevulde interface zal halverwege 2008 worden opgeleverd. Deze maakt het mogelijk in tientallen collecties en bronnen tegelijk te zoeken. Op dit moment zijn via de Collectiewijzer 57 bronnen toegankelijk, die variëren van tientallen tot tienduizenden objecten. Nog eens 30 bronnen staan klaar om ontsloten te worden. Tevens bevat de site content over behoud en beheersvraagstukken. Via een reactiemodule kunnen gebruikers materiaal toevoegen en reageren. Ook wordt een vakgenotennetwerk gestart. Via een stuurgroep en een klankbordgroep wordt het veld bij de ontwikkeling betrokken en vindt aansluiting plaats op het Geheugen en WatWasWaar. Het aantal bezoeken aan de dummywebsite varieert, met als uitschieter naar boven 2.708 in november 2007 en naar onder 1.208 in augustus 2007. De digitale nieuwsbrief van het project Collectiewijzer is drie maal verschenen en het aantal abonnees groeit. Momenteel zijn er 302 abonnees.

Successen

De projectleider noemt de volgende successen:

- Binnen de organisatie van ICN is draagvlak ontstaan voor het project. Bij de start in 2005 was het ICN nauwelijks doordrongen van het belang van digitalisering.
- Onder de vlag van de Collectiewijzer kan ook gewerkt worden aan deskundigheidsbevordering op dit vlak (intern en extern). Dit bleek volgens de projectleider onder meer uit de succesvolle workshop over *web 2.0* tijdens het jaarcongres van de NMV. ICN kwam gedurende het project uit de 'ivoren toren'.
- Het is volgens ICN gelukt de doelgroep te bereiken. De gebruikersenquête van 2006 had met een respons van ongeveer 25% 500 personen bereikt. Dit onderstreepte in de ogen van ICN de behoefte aan een product als de Collectiewijzer.
- 'Contentparties' om het nut van informatieverzameling voor de website te onderstrepen, leverden daadwerkelijk interessante content op voor de Collectiewijzer.

Knelpunten

- In 2007 was er een beperkte capaciteit voor het project waardoor vertraging in de realisatie is opgelopen.
- Omdat ICN onderdeel is van het departement is moet het soms voldoen aan eisen (bijvoorbeeld op het gebied van aanbesteding) die een slagvaardig handelen in de weg staan.
- Door de aanpak en de lange aanloop lijkt met delen van het veld het contact verminderd en weet men daar soms niet hoe het met de Collectiewijzer staat. Bij de start van de site zal daarom veel geïnvesteerd worden in de communicatie.

Evaluatie

Tot zover het dossieronderzoek en de opvattingen van de betrokken project-leider/manager. Aangevuld met de observaties en meningen van andere respondenten over dit project komen we tot de volgende evaluatie.

De Collectiewijzer is als erfenis van DEN enigszins tegen wil en dank bij het ICN terecht gekomen. Op zich heeft het ICN naar beste kunnen de dingen gedaan die zij vooraf in de projectaanvraag met OCW had afgesproken.

De aanpak, met een lange try-out tot aan de uiteindelijke oplevering van de website in 2008 was zo tevoren vastgesteld. Overigens zit daar ruim een half jaar vertraging in door ziekte van een medewerker.

Bemoelijkende factoren bij de start waren de scepsis in het veld ten aanzien van het ICN, het gebrek aan kennis van digitalisering bij ICN, en de beperkte beschikbare capaciteit. In die zin was ICN geen voor de hand liggende keus.

Vastgesteld kan worden dat de Collectiewijzer in de omgeving nog grotendeels onzichtbaar is, en dat onze gesprekspartners er met weinig enthousiasme over spraken. Deels speelt daarbij bij sommigen nog de onvrede mee over de beleidsbeslissing in 2004: de keuze voor het ICN en daarmee voor professionals in plaats van het brede publiek als doelgroep. Deels is er ook sprake van onvoldoende bekendheid met de opzet van de Cultuurwijzer. In werkelijkheid is de Collectiewijzer als ontwerp wel degelijk 'bij de tijd' (zoals gebruik van open standaarden, interactief concept).

Over de ontwikkeling van het project is al met al (te)veel tijd heengegaan.

De vraag is of de Collectiewijzer daardoor zijn momentum al niet kwijt is, nog voor de daadwerkelijke lancering van de website medio 2008. Een ander probleem is de positionering bij het ICN en de relatie van het instituut tot de toeleverende organisaties: de musea. Vrijwel alle gesprekspartners zetten vraagtekens bij de positionering van de site bij ICN. Als kenniscentrum voor behoud en beheer is een Collectiewijzer geen vanzelfsprekende activiteit. Het ICN wil wel verbanden gaan leggen tussen behoudvraagstukken en de collecties in de site. Of die connectie overtuigend gelegd kan worden zal de toekomst moeten uitwijzen, evenals de vraag of de Collectiewijzer, die zich richt op de professionals, ook voor bredere publieksgroepen aantrekkelijk zal zijn.

Over de exacte waarde van de Collectiewijzer valt pas na medio 2008 een uitspraak te doen.

3.3.2 DIVA/STAP: De Woonomgeving/WatWasWaar

Achtergrond

In september 2003 is de website van De Woonomgeving gelanceerd. Bij de aanvraag van het project waren drie partijen betrokken: het Nationaal Archief, DIVA en STAP (de Stichting Archiefprogrammatuur). Aanvankelijk

werd De Woonomgeving ondergebracht bij DIVA, de koepelorganisatie voor de Documentaire Informatievoorziening en het Archiefwezen. In het project is onder meer digitale informatie over cultureel erfgoed gepubliceerd met gebruikmaking van de kadastrale administratie van 1832. Alle 18.000 kadastrale kaarten en de bijbehorende registers zijn tot dat moment gedigitaliseerd en beschikbaar gemaakt op het Web. Plaatselijke instellingen hebben, in verschillende pilotprojecten, relevante documenten, kaarten en foto's gepubliceerd. De Woonomgeving is in 2006 als projectorganisatie ondergebracht bij de STAP¹³ en in september 2007 omgedoopt tot WatWasWaar.nl.¹⁴ STAP heeft geen deelnemersbelang en is ingericht op beheer op afstand van softwareapplicaties van het archiefwezen.

Doelen

De Woonomgeving/WatWasWaar streeft een vergroting na van het publieksbereik van archieven door Nederlandse erfgoedinstellingen een platform te bieden waarop zij gezamenlijk geografisch-historische informatie kunnen ontsluiten aan een breed publiek. Dat gebeurt door middel van een specifiek voor geografisch-historische vraagstellingen ontwikkelde gebruikersinterface. Men wil toegevoegde waarde bieden ten opzichte van de websites van de instellingen afzonderlijk. Die meerwaarde komt tot uitdrukking doordat informatie van verschillende instellingen met elkaar in een (geografisch- historisch) verband gebracht wordt.

De Woonomgeving is met budget uit de najaarsnota 2000 opgezet. Voor de periode 2004-2008 is uit de enveloppemiddelen een bijdrage van OCW van € 155.000 per jaar gereserveerd.

Resultaten

In 2005 is een beheerraad gevormd bestaande uit het Nationaal Archief, de Fryske Akademy, het Regionaal Historisch Centrum Eindhoven, het Zeeuws Archief en DIVA. Tresaor is daar later aan toegevoegd. Alle deelnemende instellingen zijn in principe vrij om toe te treden tot de beheerraad. Op dit moment zijn er 29 deelnemers aan WatWasWaar; de grotere instellingen zitten daar allemaal bij.

In laatste 4 maanden van 2007 telde de site gemiddeld 63.000 bezoeken, met 28.600 unieke bezoekers en een herhaalratio van 2x. Dit betekent een stijging in het aantal unieke bezoekers van 236,7% ten opzichte van de cijfers van De Woonomgeving in diezelfde periode in 2006.

Successen

De projectleider noemt vooral de hoge bezoekcijfers na de lancering in 2007.

Knelpunten

Als gevolg van technische perikelen is volgens de projectleider veel tijd verloren gegaan voordat de website kon worden gerealiseerd. In het eerste jaar is vooral aandacht besteed aan het op orde brengen van de organisatie en de contacten met deelnemers. De oplevering van de site heeft een jaar vertraging ondergaan en de gebruikersvriendelijkheid is nog onvoldoende. Verder is er behoefte aan meer content van meer deelnemers. Veel instel-

Noot 13 Dit gebeurde omdat DIVA opging in Erfgoed Nederland. Het Nationaal Archief heeft betrokkenheid gehouden bij het project door zitting te hebben in de Beheerraad. Bovendien vervult het Nationaal Archief de rol van werkgever voor de medewerkers van het project.

Noot 14 Zie <http://watwaswaar.nl/>

lingen beschikken echter niet over de middelen om relevante collecties te digitaliseren of gedigitaliseerde collecties geschikt te maken voor plaatsing. Daarvoor is aanpassing van de metadata en contextinformatie nodig. De begroting van Watwaswaar.nl biedt wel ruimte om dit soort trajecten te stimuleren maar is onvoldoende om ze te betalen.

De instellingen zien soms niet de meerwaarde; de verwachtingen ten aanzien van het project waren bij sommigen zeer laag. Anderen hadden juist hoge verwachtingen maar om die waar te maken is verdere doorontwikkeling nodig. Verder staat voor instellingen altijd het eigen belang voorop, en ook dat wringt soms.

De juridische ondergrond van het project is naar de mening van de projectleider dun. Er zijn geen contractuele afspraken over wederzijdse verplichtingen. Dat is wel van belang omdat er reële kansen lijken te bestaan voor een terugverdienmodel. Hiervoor dient een adequaat businessplan te worden ontwikkeld. Tot slot aarzelen deelnemers hun medewerking te verlenen bij het verder ontwikkelen van de site vanwege een onzekere toekomst na 2008.

Evaluatie

Tot zover het dossieronderzoek en de opvattingen van de betrokken projectleider/manager. Aangevuld met de observaties en meningen van andere respondenten over dit project komen we tot de volgende evaluatie.

WatWasWaar heeft de nodige strubbelingen gekend in zijn ontwikkeling; de overgang van Diva naar STAP, de ontwikkeling van een nieuw ontwerp omdat het bestaande ontwerp niet functioneerde, technische problemen en een moeizame relatie met de websiteontwerper. Dit heeft veel extra tijd en geld gekost. De nieuwe website is gelanceerd in september 2007. In de ogen van de projectleider én van de andere geïnterviewden is de publieksvriendelijkheid van de site nog niet in orde. Hieraan zal verder gewerkt moeten worden.

KICH heeft veel overeenkomsten met WatWasWaar omdat het eveneens uitgaat van geografisch historische informatie, maar de doelgroep is een andere, die van de professional. Met KICH en DEN wordt samengewerkt aan de ontwikkeling van geo-standaarden die in het DEN register een plaats kunnen krijgen. Dit is essentieel voor de toekomst want zonder op geografische locatie doorzoekbare collecties kan WatWasWaar geen echte toekomst krijgen. WatWasWaar kan niet harder gaan dan de deelnemende archieven, en de kennis daar is nog beperkt. Bovendien worden archiefprogramma's gekenmerkt door een gesloten informatiearchitectuur. De informatiearchitectuur van WatWasWaar zou wel kansen bieden voor 'harvesten' in – ook museale – collecties en is in die zin toekomstbestendig. Op dit moment is het echter vooral een centrale site die zich beperkt tot archieven en afhankelijk is van aangeleverde data.

Formeel is het eigenaarschap van WatWasWaar door onderbrenging bij STAP goed geregeld. Desondanks gaat het project enigszins gebukt onder een *stand alone* positie waardoor het geen actieve achterban of draagvlak heeft. Het valt het project zwaar om de deelnemende partijen enthousiast te houden of te krijgen.

3.3.3 Koninklijke Bibliotheek: uitvoering Geheugen van Nederland

Achtergrond

Het Geheugen van Nederland is sinds 2001 een landelijk programma - in de vorm van een website -, dat naast het aanbieden van een grote hoeveelheid visueel digitaal materiaal op het gebied van de Nederlandse geschiedenis, cultuur en maatschappij, ook een rol speelt in het ontwikkelen van toepassingen voor het onderwijs. De eerste fase van het project liep tot eind 2004. Het eindresultaat van deze fase was een website die toegang bood tot circa 30 digitale collecties van even zoveel erfgoedinstellingen.

Doelen

Volgens afspraak met OCW ligt de nadruk binnen het Geheugen van Nederland vanaf 2005 meer op een infrastructurele en begeleidende rol. De website zal verder uitgebouwd worden tot een schaalbare technische infrastructuur en een omgeving voor opslag, publicatie en teruglevering van gedigitaliseerde bronnen van erfgoedinstellingen, zowel ten behoeve van toegankelijkheid als ten behoeve van beschikbaarheid op lange termijn. Op basis van de ontwikkelde technische infrastructuur zullen gemeenschappelijke diensten en servicemodellen worden ontwikkeld. Ten slotte zal de bij de KB opgebouwde ervaring met digitalisering worden ingezet ten behoeve van de digitale beschikbaarheid van een beperkte selectie van collecties. Voor de uitvoering van het Geheugen van Nederland worden de volgende bedragen toegekend: € 0,5 mln. (2005), € 1,5 mln. (2006), € 2 mln. (2007 e.v.).

Resultaten

In 2007 is de inrichting van de website vernieuwd zodat deze als volwaardige landelijke infrastructurele voorziening voor digitale collecties kan fungeren. De nieuwe structuur voldoet aan alle actuele eisen voor interoperabiliteit. Alle metadata zijn opgeslagen in Dublin Core en via OAI-PMH vrij te 'harvesten'. Grote delen van Het Geheugen zijn terugvindbaar via Google en er wordt gewerkt aan indexering op objectniveau. De website biedt 'aan de voorkant' meer mogelijkheden voor deelnemende instellingen zich te profileren. Momenteel wordt het Geheugen geschikt gemaakt voor het bewaren en beschikbaar stellen van grootschalig gedigitaliseerd materiaal.

In het Geheugen zijn in april 2008 62 collecties opgenomen van 58 instellingen. Sinds 2005 wordt gestreefd naar een opvulling van 'lege plekken' (ontbrekende thema's, diversiteit van materiaalsoorten, en materiaal uit bepaalde perioden.) Hierop wordt actief geworven. De subsidieregeling van het Geheugen voor collectiedigitalisering wordt deels ingezet om deelnemers over de streep te krijgen. Er is volgens de projectleider meer vraag dan gehonoreerd kan worden. De subsidieregeling wordt gefinancierd uit de subsidie van OCW.

Het is lastig over een langere periode naar bezoekcijfers te kijken vanwege de vernieuwing van de website in 2007 en de stagnatie die dat tot gevolg had. Sinds 2005 wordt het Geheugen van Nederland meegenomen in de algemene webmetingen van de KB-website. Het totaal aantal bezoekers in februari 2008 betrof 48.292. Naar verwachting van de projectleiding zal het aantal bezoekers flink groeien doordat de website van het Geheugen geschikt wordt gemaakt voor Google-indexering op objectniveau. Kwalitatieve informatie over de gebruikers blijft beperkt tot een onderzoek uit 2006 waarbij de gebruikers van dat moment online werden geënquêteerd. Ten behoe-

ve van het onderwijs is in 2007 een eenmalige expertgroep bijeengewest. Het Geheugen participeert in de stuurgroep en klankbordgroep van de Collectiewijzer en is adviseur voor SenterNovem waar het gaat om opname van collecties in het Geheugen. Verder wordt samengewerkt met een groot aantal erfgoedinstellingen en educatieve aanbieders.

Wat betreft de ontwikkeling van een service- en dienstenmodel was het de KB niet geheel duidelijk wat het departement daarbij voor ogen stond. Dit element is gaandeweg buiten beeld verdwenen. De KB heeft zich voornamelijk gericht op het ontwikkelen van diensten aan het onderwijs zoals de Weblessentool en de Digitale Opdracht voor het voortgezet onderwijs, Webexposities en de Onderwijsbeeldbank.

Successen

In het gesprek met de projectleider worden de volgende successen voor het voetlicht gebracht:

- De opname van Geheugenrichtlijnen in het ICT register van DEN.
- De relatie met de digitaliseringprojecten die voortkomen uit de subsidie-regeling Digitaliseren met Beleid.
- De vernieuwde en gestandaardiseerde website (infrastructuur).
- Samenwerking met andere digitaliseringinitiatieven (buiten de enveloppemiddelen om) zoals bv Erfgoed van de Oorlog en Verleden van Nederland.

Knelpunten

De projectleider noemt als belangrijkste knelpunten:

- Het E-depot staat voor een grote vervangingsoperatie, die kostbaar is en groot beslag legt op algemene middelen van de KB. Er moet een serieuze discussie worden gevoerd over de vraag in welke gevallen de kosten voor het onderhouden en in standhouden van een dergelijke voorziening voor de duurzame opslag van erfgoedobjecten gerechtvaardigd is en door wie de kosten van exploitatie daarvan op de langere termijn gedragen zouden moeten worden.
- Bij het aanbieden van diensten en services is copyright een groot probleem. De KB is niet de beheerder van de gedigitaliseerde Geheugencollecties en moet voor hergebruik doorverwijzen naar de beherende instellingen.

Evaluatie

Tot zover het dossieronderzoek en de opvattingen van de betrokken projectleider/manager. Aangevuld met de observaties en meningen van andere respondenten over dit project komen we tot de volgende evaluatie.

Het Geheugen heeft zich sinds 2004 in een nieuwe richting doorontwikkeld. De digitalisering van collecties stond niet meer centraal. Desondanks kon de KB met een eigen subsidiebedrag voor digitalisering nog de nodige instellingen over de streep halen. Het feit dat er twee subsidieregelingen naast elkaar bestaan, de KB regeling en Digitaliseren met beleid van SenterNovem wordt door de KB niet als probleem ervaren. In dit onderzoek zijn wij niet nagegaan of het voor potentiële gebruikers tot verwarring leidt.

Over het Geheugen zijn de meningen van de gesprekspartners opmerkelijk eensluidend. De kennis bij de KB is onbetwist. Het ontwerp wordt voor de tijd waarin het is bedacht heel goed genoemd, maar hier is de wet van de remmende voorsprong van kracht. Het fysiek opnemen van collecties in databanken ten behoeve van de ontsluiting naar het publiek staat inmiddels ter discussie. Instellingen zijn niet geneigd hun collecties bij een andere

beheerder onder te brengen. Bij de opdracht aan de KB om alle collecties in het Geheugen ook duurzaam op te slaan kunnen vraagtekens geplaatst worden. Waarom juist deze collecties en geen andere? En hoe verhoudt zich dat tot de opslag bij de beherende instellingen zelf?

Inhoudelijk is een belangrijk gemis dat het Geheugen geen contextinformatie te bieden heeft, waardoor het voor het grote publiek waarschijnlijk minder interessant is. Als beeldbank voor professionals die een afbeelding zoeken heeft de site veel te bieden. Het Geheugen lijkt overigens wél onder verouderde beeldvorming te lijden. De nieuwe informatiearchitectuur is nog niet bij iedereen bekend. Hoe dan ook, uit de gesprekken die wij gevoerd hebben kan geconstateerd worden dat het draagvlak voor het Geheugen in de sector niet groot is. Het concept van het Geheugen lijkt door de tijd en de technische ontwikkelingen aan betekenis verloren te hebben.

3.4 Verbetering toegankelijkheid en duurzaamheid van collecties

De laatste maatregel betreft de subsidieregeling 'digitaliseren met beleid', die is uitgevoerd door SenterNovem.

3.4.1 SenterNovem: digitaliseren met beleid

Achtergrond

Digitaliseringinspanningen van instellingen waren in de afgelopen jaren veelal gericht op digitale collectievorming en op het digitaal beschikbaar maken van de eigen collecties voor de gebruiker. Om het digitaliseringsproces betekenisvol in te zetten voor bijvoorbeeld kennisoverdracht en innovatie, zullen erfgoedinstellingen in de toekomst anders te werk moeten gaan. Senter is de uitvoerder van de subsidieregeling 'digitaliseren met beleid', die is ingegaan in maart 2006.

Doelen

De subsidieregeling is gericht op het professionaliseren van cultureel erfgoedinstellingen op het gebied van digitalisering met als doel het digitaliseringsproces duurzaam te integreren in organisatie, beleid en werkprocessen. Hiermee moet een toegevoegde waarde voor het digitale erfgoed in Nederland gecreëerd worden die verder reikt dan digitale collectievorming van individuele instellingen. De te ondersteunen projecten moeten tevens bijdragen aan een betere aansluiting van individuele instellingen op de digitale collectie Nederland, mede door gebruik te maken van de juiste standaarden en procedures. Deze zijn door DEN bijeengebracht in het kwaliteitsregister. De subsidieregeling zal zo bijdragen aan het versterken van de hele digitaliseringsketen: van het eigenlijke digitaliseren met gebruik van de juiste kwaliteitsstandaarden en het ontwikkelen van een informatieplan voor digitalisering, via toepassingen van het gedigitaliseerde materiaal, tot het duurzaam beschikbaar blijven van het digitale erfgoed.

Voor de uitvoering per 2007 worden de volgende uitgangspunten benoemd: Het doel van de regeling is het professionaliseren van collectiebeherende erfgoedinstellingen op het gebied van digitalisering, opdat ze digitalisering integreren in organisatie, beleid en werkprocessen; en vervolgens het koppelen van digitaliseringsprojecten van individuele instellingen aan een landelijke infrastructuur, de 'Digitale Collectie Nederland.'

Informatieplannen en ontwikkelingsprojecten

Er zijn twee typen projecten waarvoor subsidie kan worden aangevraagd. Enerzijds zijn dit *Informatieplannen* waarin 1) het beleid wordt beschreven op het gebied van digitalisering, in relatie tot het beleid van de instelling en 2) waarin wordt beschreven hoe de collectie digitaal wordt ontsloten.

Voor informatieplannen gelden in 2008 volgende criteria.¹⁵

- De aanvraag is ingediend door een instelling met een eigen erfgoedcollectie, zoals een museum, (audiovisueel) archief, een instelling op het gebied van monumenten en archeologie of een (universitaire) bibliotheek. Deze instelling moet een rechtspersoon zijn.
- Het aanvraagformulier is volledig ingevuld en rechtsgeldig ondertekend en de vereiste bijlagen zijn bijgevoegd.
- Het is aannemelijk dat het project binnen een jaar kan worden voltooid.
- Het project start binnen 3 maanden na subsidieverlening.
- De totale projectkosten komen voor subsidie in aanmerking tot een maximum van 30.000 euro. De subsidie is 75% van de totale projectkosten, dus de maximale subsidie bedraagt 22.500 euro.
- Het informatieplan dient te worden aangemeld en ter beschikking worden gesteld aan de projectenbank van DEN.

Ontwikkelingsprojecten aan de andere kant zijn gericht op het verbeteren van de mogelijkheden voor bredere toepassing van digitale collectievorming, en/of op bewerking of verrijking van die digitale collectie. Om in aanmerking te komen voor subsidie moet een instelling beschikken over een informatieplan. Sinds mei 2007 kan basisdigitalisering onderdeel zijn van een ontwikkelingsproject.

Voor ontwikkelingsprojecten gelden in 2008 de volgende criteria.¹⁶

- De aanvraag is ingediend door een instelling met een eigen erfgoedcollectie, zoals een museum, (audiovisueel) archief, een instelling op het gebied van monumenten en archeologie of een (universitaire) bibliotheek. Deze instelling moet een publiek- of privaatrechtelijk rechtspersoon zijn.
- Het aanvraagformulier is volledig ingevuld en rechtsgeldig ondertekend en alle vereiste bijlagen zijn bijgevoegd
- Er is een informatieplan.
- Het is aannemelijk dat het project binnen twee jaar kan worden voltooid.
- Het project start binnen 3 maanden na subsidieverlening.
- De totale projectkosten bedragen minimaal 25.000 euro.
- Het ontwikkelingsproject dient te voldoen aan de criteria van het ICT-register 2008 van DEN.
- Instellingen beschikken reeds over een Informatieplan bestaande uit een informatiebeleidsplan en een digitaliseringsplan.

Bij de beoordeling van ontwikkelingsprojecten gelden drie criteria:

- 1 Vernieuwing van de digitale dienstverlening ten behoeve van de instellingen en/of het publiek van de instelling;

Noot 15 Zie de website van Senter Novem:
http://www.senternovem.nl/mmfiles/Handleiding%20DMB%20IP%202008_tcm24-254976.pdf

Noot 16 Zie de website van Senter Novem:
http://www.senternovem.nl/mmfiles/Handleiding%20DMB%20OP%202008_tcm24-254975.pdf

- 2 Digitale toegankelijkheid en
- 3 Kennisoverdracht. Daaronder wordt verstaan de overdraagbaarheid van de projectresultaten en kennis aan andere instellingen (denk aan het gebruik van open source, open standards en samenwerking met andere instellingen) en de uitstraling die het project heeft.

Resultaten

De regeling stond formeel pas op 26 maart 2006 open voor aanvragen. De wens was dit al eind 2005 te doen, maar dat bleek om verschillende redenen onhaalbaar. In de eerste fase had SenterNovem geen opdracht voorlichtingsactiviteiten te verrichten en werd hieraan ook door andere betrokkenen (te) weinig aandacht besteed met als gevolg dat de regeling erg onbekend bleef.

Concrete resultaten vormen de subsidietoekenningen en de mate waarin het budget is weggezet. Lopende 2006 zijn 18 informatieplannen gehonoreerd. Er zijn 27 voorstellen voor ontwikkeltrajecten ingediend en voorgelegd aan de door OCW benoemde adviescommissie; slechts 6 voorstellen konden gehonoreerd worden.

Het beleidsgeld is voor 2006 zo goed als geheel uitgeput.

Het eerste halfjaar van 2007 stond in het teken van wijzigingen op de regeling en het informeren en voorlichten van de doelgroep. Dit vergde veel tijd. Hiermee gepaard ging het doorvoeren van wijzigingen in aanvraagformulieren, brochures, website teksten en dergelijke. Het veld bleek niet voldoende op de hoogte van het bestaan van de regeling. Daarom is veel tijd en aandacht besteed aan het meer bekendheid geven aan de regeling. Ook heeft men zich ingespannen aanvragers ervan te doordringen dat verviervoudiging van het subsidiegeld ten opzichte van 2006 nog steeds betekent dat alleen kwalitatief hoogstaande aanvragen gehonoreerd kunnen worden. In 2007 konden adviseurs aan iedere aanvrager een adviesgesprek bieden, om de plannen te bespreken en het opstellen van de aanvraag te begeleiden. Hier is goed gebruik van gemaakt. Qua voorlichting is waar mogelijk aangesloten bij activiteiten van anderen, als bijvoorbeeld DEN, Erfgoed Nederland, de Museumvereniging en provinciale bijeenkomsten georganiseerd door de erfgoedhuizen.

Lopend 2007 zijn in totaal 69 aanvragen voor informatieplannen ingediend waarvan er 56 konden worden gehonoreerd. Voor het indienen van aanvragen voor ontwikkelingsprojecten is een tender georganiseerd in de periode van 1 juni tot en met 15 augustus. Het resultaat was 26 inzendingen waarvan 23 projecten zijn voorgelegd aan de door de minister van OCW benoemde adviescommissie. Hiervan zijn er 13 gehonoreerd. Over de hele linie bleken het aantal aanvragen en de kwaliteit niet voldoende om het beleidsgeld geheel uit te putten: 75% van het budget voor informatieplannen en 70% voor ontwikkelingsprojecten is besteed.

Voor 2008 is op verzoek van het ministerie DEN actief betrokken bij de begeleiding van de projectaanvragen.

Lastiger is het te beoordelen tot welke effecten de toegekende subsidies leiden. Dat zou onder andere afgemeten kunnen worden aan de mate waarin digitalisering actief wordt ingebed in de organisatie van de cultuurinstellingen die een subsidie hebben ontvangen. Hiernaar is geen systematisch onderzoek gedaan. Er is geen nulmeting gedaan voorafgaande de start van de regeling en er zijn geen indicatoren vooraf vastgesteld. Een indicatie vormt wel de informatie waarover DEN beschikt doordat men subsidieaanvragers vraagt naar hun ervaringen met de informatieplannen.

Successen

In de ogen van de projectleider is het prematuur om van successen te spreken omdat veel informatieplannen en ontwikkelingsprojecten nog lopen. Uit navraag (door DEN) bij de gebruikers van de regeling blijkt wél dat het opstellen van informatieplannen als zeer nuttig voor hun organisatie wordt ervaren.

De projectleiding vindt ook dat de regeling goed in elkaar zit, en dat de werkprocessen goed en zorgvuldig verlopen.

Knelpunten

Door de projectleiding werden genoemd:

- De moeizame start en het ontbreken van voorlichting in de eerste fase.
- De positionering van de subsidieregeling bij een voor cultuur vrij onbekende organisatie met als gevolg onderuitputting en te weinig aanvragen.
- Onvoldoende ondersteuning voor de bekendmaking/lancering van de regeling vanuit OCW.
- Onheldere taakafbakening OCW/SenterNovem wat betreft beleid en uitvoering (bijvoorbeeld over de vraag wie de nieuwe regeling zou moeten opstellen).
- De vele wijzigingen en daaruit voortvloeiende onrust in het erfgoedveld (nieuwe erfgoedkoepel, verandering DEN). Er gebeurt teveel tegelijk.
- Het feit dat ICT nog steeds laag op de agenda staat bij erfgoedinstellingen; veel instellingen hebben nog steeds zeer beperkte kennis. Dat blijkt ook uit de kwaliteit van de aanvragen.
- Veel instellingen beschouwden de voorwaarden voor subsidieverlening en verantwoording als te zwaar (vergeleken met andere cultuurfondsen). Er wordt een hoge drempel ervaren.

Evaluatie

Tot zover het dossieronderzoek en de opvattingen van de betrokken projectleider/manager. Aangevuld met de observaties en meningen van andere respondenten over dit project komen we tot de volgende evaluatie.

De subsidieregeling heeft de nodige aanloopproblemen gekend. Er was onvoldoende aandacht besteed aan de communicatie, terwijl SenterNovem voor de erfgoedwereld een goeddeels onbekende was. Er is veel aan gedaan om dat recht te zetten.

De uitvoering van de regeling door SenterNovem wordt zorgvuldig aangepakt. De inhoudelijke adviesstructuur is sterk en relaties met DEN en KB zijn dat ook. Door een aantal geïnterviewden is kritiek geuit op enkele aspecten. De aanpak –waarbij van instellingen altijd een informatieplan wordt gevraagd - zou te bureaucratisch en te zwaar zijn en teveel leiden tot inschakelen van externen. De instellingen zouden daar weinig blijvend nut van hebben. Er zou meer maatwerk moeten zijn. Voor sommigen is de voorwaarde eerst over een informatieplan te moeten beschikken een brug te ver. Voor anderen is het een eis die niet past in de werkwijze en aanpak van de organisatie. Daar staan positieve geluiden van gebruikers van de subsidieregeling tegenover.

Een ander kritiekpunt is dat er onvoldoende geld is voor het echte werk: het digitaliseren zelf. Tot slot wordt genoemd dat niet-collectiebeherende organisaties (bijv. cultuurhistorie) niet alleen kunnen aanvragen (wel in samenwerking met een collectiebeherende instelling) hoewel ze wel een innovatieve bijdrage zouden kunnen leveren. Indien de regeling wordt voortgezet zou hij op deze punten nog gezien moeten worden.

Vraagtekens zijn in onze ogen ook te plaatsen bij de subsidievoorwaarde dat gebruikers van de subsidieregeling *Digitaliseren met beleid* hun gedigitaliseerde collecties moeten laten opnemen in het Geheugen. Hoewel de achtergrond daarvan begrijpelijk is, lijkt het ons goed dat de rijksoverheid herooverweegt of dit aan instellingen langs de weg van subsidievoorwaarden verplichtend opgelegd moet worden.

SenterNovem onderzoekt niet systematisch het effect van de regeling en de tevredenheid van de gebruikers. Dit zou wel waardevolle informatie opleveren. Feit is dat het op dit moment lastig is te oordelen over de resultaten: de meeste projecten lopen nog. De regeling kwam moeizaam op gang, en de geïnterviewden zien het vlieg wiel eigenlijk pas 2e helft 2007 op gang komen.

3.5 Algemene conclusies

Als we tot slot alle beleidsmaatregelen in ogenschouw nemen, dan zijn de volgende evaluatieve opmerkingen te maken.

1 *Deskundigheidsbevordering en kwaliteitszorg*

De meeste projecten begonnen vanuit een onbekende startsituatie. Alleen voor het project *deskundigheidsbevordering archieven* is in 2005 een nulmeting verricht. Gesteld kan worden dat over de hele linie de kwantitatieve gegevens beperkt zijn en de kwalitatieve gegevens geheel ontbreken. Er is bijvoorbeeld geen inzicht in het gebruik en de tevredenheid van de gebruikers van cursussen. Over de effecten van de cursussen op de ICT praktijk in het veld geeft de ICT monitor archieven hoogstens indicaties. Hoewel harde bewijzen niet geleverd kunnen worden, bestond bij de gesprekspartners wel de indruk dat er nog steeds een wereld te winnen valt, omdat 'de leercurve van de instellingen nog steeds stijl omhoog gaat'. Uit de ICT-monitor archieven (Stroeker, 2005) en het onderzoek naar ICT gebruik in musea (Jongma, 2008) kan in ieder geval afgeleid worden, dat er op het gebied van deskundigheid nog een wereld te winnen valt.

2 *Versterking landelijke digitale infrastructuur*

De drie projecten (Geheugen, Collectiewijzer, WatWasWaar) die tot doel hadden de digitale collectie Nederland te ontsluiten zijn daartoe geselecteerd op advies van de Raad voor Cultuur (2003) die deze projecten als belangrijk aanmerkte voor de infrastructuur. Er waren ook pragmatische overwegingen. Het ging om projecten, die het erfgoed breed bestreken en waarin al het nodige was geïnvesteerd. De projecten vertegenwoordigden allen een deel van het erfgoedveld. Bij de start van de stimuleringsmaatregel had het Ministerie van OCW geen helder beeld aan welke voorwaarden een ontsluiting van de collectie Nederland zou moeten voldoen, wat het eindbeeld zou moeten zijn en wat de samenhang tussen de drie projecten. De ontwikkeling van elk project heeft vervolgens grotendeels zijn eigen spoor getrokken en er kan niet gesproken worden van één landelijke infrastructuur. Elk project meent daarin een eigen en unieke positie in te nemen. De beoordeling van de projecten kan daarom het best op basis van de eigen merites van de projecten afzonderlijk plaatsvinden.

3 *Toegankelijkheid en duurzaamheid van collecties*

De effecten van de SenterNovem regeling zijn nog niet systematisch geëvalueerd. De vraag of de regeling heeft bijgedragen aan de toegankelijkheid en duurzaamheid van collecties laat zich daarom niet beantwoorden. Wel

bevat de regeling onderdelen, die een bijdrage aan de doelen (op termijn) zeker aannemelijk maken. Hoewel de regeling wat moeizaam van start ging en de subsidiebudgetten in 2007 niet werden uitgeput vinden de gesprekspartners op dit moment dat het vliegwiel op gang is gekomen.

Andere observaties

- Het monitoren van de resultaten van beleidsmaatregelen is beperkt gebleven, hoewel er een aantal onderzoeken heeft plaatsgevonden (zoals de ICT monitor archieven van DEN). De projecten lijken vooral gericht te zijn geweest op activiteiten en aanbod, en minder op de resultaten waartoe die activiteiten moeten leiden. De gebruiker heeft nog steeds weinig aandacht gekregen. Ze zijn ook meer gefocust geweest op concrete producten en minder op processen. Als voorbeeld: de visievorming op het gebied van digitalisering werd door de Taskforce Archieven afgerond met een concreet visiedocument, terwijl visieontwikkeling een continu proces is. Gelet op de ontwikkelingsfase waarin de digitalisering zich bevond is dat een gemiste kans.
- De samenhang tussen de projecten is niet altijd helder geweest: niet voor de instellingen, en niet voor de gebruikers ervan. Een geïnterviewde sprak van een puzzel, waarbij iedereen bezig was zijn eigen stukjes te leggen, zonder dat duidelijk was wat het grote geheel moest worden. In aanvang is door elkaar deels overlappende opdrachten sprake geweest van een zekere concurrentie tussen de projecten, die extra tijd, geld en energie heeft gevergd en in de ogen van de geïnterviewden tot suboptimale resultaten heeft geleid. Een voorbeeld daarvan is de inrichting van twee kennisbanken, bij DEN én bij de Taskforce Archieven, terwijl er aanvankelijk nog de opdracht lag voor een derde Kennisbank, bij DIVA.
- Omdat gekozen is voor een aanpak die veel ruimte bood aan instellingen, zou nauwkeurig monitoren van de projecten door het departement voor de hand hebben gelegen, zodat waar nodig bijgestuurd kon worden. De geïnterviewden geven aan dat de continuïteit van de aansturing vanuit het ministerie heeft geleden onder de regelmatige wisselingen in de personele bezetting. De sturing vanuit het departement is vrij beperkt geweest, de afspraken waren niet altijd voldoende concreet en er is te weinig aandacht besteed aan de verantwoording door de instellingen.

4 Het speelveld van digitaal erfgoed

4.1 Inleiding

Bij de besteding van de enveloppemiddelen ging het departement uit van de organisatie van de erfgoedsector op dat moment. Daarbij werden meer algemene gedachten over het bestel, zoals de vorming van sectorinstituten en een nieuwe rol voor DEN meegewogen.

De insteek voor de enveloppemiddelen was overwegend sectoraal: uitgaande van de verschillen in cultuur, organisatie en kennis in het erfgoedveld.

DEN bestreek op dat moment als enige het bovensectorale erfgoed.

Hieronder worden de spelers voor zover relevant voor het onderwerp van dit onderzoek kort beschreven. Daarna wordt geschetst hoe het speelveld op het gebied van digitalisering werd ingericht en welke effecten dat had.

4.2 De spelers

Het veld: kenniscentra, coalities en consortiums

De besteding van de enveloppemiddelen is in hoofdzaak gericht op de bibliotheeksector, de archieven en musea. Binnen deze sectoren staat een aantal instellingen bekend als nationaal kennisinstituut.

De Koninklijke Bibliotheek vervult, onder meer met het Geheugenprogramma, een landelijke rol als kenniscentrum voor digitalisering van belangrijke papieren erfgoedbronnen. In de erfgoedsector neemt de KB een bijzondere positie in, zowel inhoudelijk, organisatorisch als wat betreft financiering. Veel activiteiten hebben met de klassieke erfgoedsector weinig van doen.

De KB heeft geen natuurlijke relatie met de openbare bibliotheken. Wel wordt er samengewerkt met de universiteitsbibliotheken.

De archiefsector is zeer breed, met stadsarchieven, regionale en provinciale archieven en historische centra. Veel archieven zijn geen zelfstandige organisaties maar maken deel uit van gemeenten, provincies of waterschappen. Het Nationaal Archief geldt als het nationaal kenniscentrum voor de archiefsector en het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid voor de audiovisuele archieven. AV materiaal (film, video) wordt niet alleen in archieven bewaard, maar ook bij regionale omroepen, musea, en allerlei collectiebeherende instellingen.

Binnen de museale sector vervullen de grote voorhoedemusea zoals het Rijksmuseum geen vergelijkbare kennisfunctie naar een museale achterban. Wel is er een aantal actief samenwerkende sectoren, zoals de volkenkundige musea met het Museum voor Volkenkunde, verenigd in de Sector Volkenkundige Musea (SVCN), de natuurhistorische musea met Naturalis en de sector Scheepvaartmusea. Het ICN is het kennisinstituut voor behoud en beheer en is daardoor per definitie een sectoroverstijgend instituut.

Binnen het bovenbeschreven bestel is een aantal nieuwe samenwerkingsverbanden ontstaan: het Consortium Beelden voor de Toekomst¹⁷ en het consortium Nederlands Erfgoed Digitaal!, een samenwerkingsproject van 10 grote instellingen¹⁸. De KB coördineert de Nationale Coalitie Digitale Duurzaamheid (NCDD)¹⁹ die zich richt op kennisuitwisseling en onderzoek en ontwikkeling op het gebied van digitale duurzaamheid. De deelnemers aan deze consortia hebben met elkaar gemeen dat ze een concreet gemeenschappelijk belang hebben. Relevante nationale onderzoekprogramma's zijn Multimedien en Catch (NWO).

Het onroerend erfgoed is bij de besteding van de enveloppemiddelen buiten beeld gebleven. Het RACM beheert het KICH (kennisinfrastructuur cultuurhistorie) en vervult daarmee de nationale kennisfunctie in een zeer divers veld van monumentenzorgers en beheerders, archeologen, planontwikkelaars, particuliere onderzoeksinstituten en gemeentelijke en provinciale overheden. DEN tenslotte is het nationale kenniscentrum voor ICT in het cultureel erfgoed.

Brancheorganisaties en koepels

Sinds 2004 is de sector sterk in beweging doordat de overheid heeft aangestuurd op de vorming van sectorinstituten. De sectorinstituten vervullen aldus het ministerie van OCW (2007) een rol op het gebied van (internationale) vertegenwoordiging en promotie, educatie en informatie, beheer en documentatie en afstemming en coördinatie. Tot dan toe hadden koepelorganisaties als DIVA of NMV een dubbele functie: ze waren enerzijds belangbehartigers, anderzijds uitvoerders van door de overheid gewenst beleid. Het ministerie heeft ervoor gekozen die functies te splitsen. Voor de erfgoedsector is Erfgoed Nederland gevormd, een fusie van drie erfgoedkoepels, DIVA, SNA en NCM. De NMV heeft zich omgevormd tot branchevereniging terwijl sectortaken zijn overgedragen aan Erfgoed Nederland. Het Landelijk Contact Museumconsulenten (LCM) vervult als netwerk van provinciale consulentenschappen een belangrijke functie op het gebied van deskundigheidsbevordering en kwaliteitszorg voor de museumsector.²⁰

Voor de archieven is de brancheorganisatie BRAIN gevormd. Voor het onroerend erfgoed bestaat een dergelijke brancheorganisatie niet. De openbare bibliotheken hebben met de VOB een organisatie die op dit moment nog zowel koepel als branche is. De brancheorganisaties worden gefinancierd door hun leden en laten hun beleid dan ook door die leden bepalen. De taakverdeling tussen sectoren en branches moet zich nog zetten.

Deze hele heroriëntatie in het bestel heeft zich tijdens de uitvoeringsperiode van de projecten voltrokken en heeft uiteraard zijn invloed gehad op de voortgang en ontwikkeling van de projecten.

Noot 17 Beelden voor de Toekomst is een samenwerkingsproject van Beeld en Geluid, Nationaal Archief, Filmmuseum, Vereniging Openbare Bibliotheken, Centrale Discotheek Rotterdam en Nederland Kennisland.

Noot 18 In Nederlands Erfgoed Digitaal! participeren Beeld en Geluid, Koninklijke Bibliotheek, Letterkundig Museum, Nationaal Archief, Naturalis, Nederlands Architectuurinstituut, Nederlands Fotomuseum, Nederlands Openluchtmuseum, Rijksmuseum Amsterdam en Rijksmuseum van Oudheden.

Noot 19 Deelnemers zijn 3TU.Federatie, Beeld en Geluid, CBS, DANS, KNAW, Koninklijke Bibliotheek, Ministerie van Binnenlandse Zaken, Nationaal Archief, NWO, SURF en DEN (geassocieerd lid).

Noot 20 Als aanvulling op het digitaliseringsplan 'Nederlands Erfgoed Digitaal!' van het consortium van tien grote Nederlandse rijksinstellingen stelde het LCM onlangs (april 2008) voor om te investeren in de digitalisering van de regionale kerncollectie Nederland; ondersteuning van digitaal collectiebeheer en e-cultuur en het opzetten van datahotels en dataconservering. Zie: <http://www.museumconsulenten.nl/>

Erfgoedinspectie

De Erfgoedinspectie is opgericht in 2005 en “waakt op nationaal niveau over een belangrijk deel van het Nederlandse, Europese en mondiale erfgoed.” Daarbij gaat het bijvoorbeeld om het behoud en beheer van collecties en de kwaliteit van archeologisch onderzoek. De inspectie houdt onafhankelijk toezicht op de naleving van nationale en Europese regelgeving en rapporteert daarover aan de minister van OCW. Op het gebied van toezicht op digitalisering (bijvoorbeeld hantering standaarden) vervult de inspectie nog geen functie. Bij toekomstige visitaties zal instellingen gevraagd worden naar een informatiebeleidsplan als onderdeel van het collectieplan.

Internationaal

Nederland, en de grote instellingen figureren zeer actief in Europese en internationale verbanden. Het is ondoenlijk in het bestek van dit onderzoek een volledige opsomming te geven van de vele Europese en internationale netwerken en samenwerkingsrelaties. Om een indruk te geven, geven we hier enkele voorbeelden.

- Nederland is via het departement en de KB vertegenwoordigd in de Member State Expertgroup on Digitisation and Digital Preservation.²¹
- De KB is gastheer van EDL, dat een Nederlandse rechtspersoon is. De KB ontvangt hiervoor ondersteuning van de Commissie en van het Ministerie van OCW.
- Beeld en Geluid is partner in PrestoSpace (samen met BBC, RAI, ORF, wetenschappelijke instellingen en researchafdelingen van bedrijven) en in de toekomst PrestoPrime. PrestoSpace brengt kennis bijeen en ontwikkelt soft- en hardware ter verbetering van conservering en digitalisering van collecties. In PrestoPrime wordt samengewerkt op het gebied van digitale duurzaamheid.
- Beeld en Geluid participeert in European Digital Library en neemt deel aan het project Multimatch, voor meertalige ontsluiting van cultureel erfgoed
- Creative Commons Nederland, dat door het Ministerie van OCW wordt ondersteund in het kader van het programma voor de Creatieve Industrie. CC-NL maakt deel uit van het internationale iCommons-initiatief. Het doel van dit internationale project is om de licenties voor zo veel mogelijk nationale rechtssystemen beschikbaar te stellen.²²
- Het Nationaal Archief neemt deel aan het Digital Preservation Europe project (DPE) over digitale duurzaamheid.
- In het kader van het 7de kaderprogramma is een projectvoorstel (Impact) van de KB gehonoreerd om een Europees 'centre of excellence' op het terrein van tekstdigitalisering in te richten.
- DEN is lid van EDLnet en neemt binnen EDL deel aan de Working Group Technical Operability.

4.3 Het digitale speelveld

Bij de verdeling van de enveloppemiddelen werd het speelveld, mede op advies van de Raad voor Cultuur (2003) opnieuw ingericht. Zo vormde DEN

Noot 21 Zie http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/mseg/index_en.htm

Noot 22 Zie <http://creativecommons.nl> en de website van het Instituut voor Informatierecht (IViR) <http://www.ivir.nl/creativecommons/index.html>. IViR vormt met Nederland Kennisland en Waag Society het samenwerkingsverband Creative Commons Nederland (CC-NL).

zich bijvoorbeeld om van een vereniging met leden en met enkele publieksgerichte projecten (Cultuurwijzer en Cultuurwijs) tot een onafhankelijke stichting die gericht is op het bevorderen en bewaken van de kwaliteit van digitalisering en digitale dienstverlening in de erfgoedsector. Het ICT-register van DEN, waarin sectorale en erfgoedbrede standaarden zijn verzameld, vormt het hart van een kwaliteitszorgsysteem dat de voor velen wat cryptische term zelfregulerend kreeg toebedacht. Daarmee wordt bedoeld dat normen en standaarden in interactie met het veld tot stand komen en door het veld worden geadopteerd zonder dat daar dwingende regelgeving aan te pas komt.

Om het veld daartoe te equiperen waren wel aanvullende maatregelen nodig, in de eerste plaats op het gebied van de deskundigheid die nog (zeer) beperkt was. De toenmalige koepels DIVA en NMV werden uitgenodigd om hierin een rol te vervullen. Deze rol werd door DIVA opgepakt en na de vorming van Erfgoed Nederland door die organisatie overgenomen. Aanvankelijk door interne perikelen, later door de omvorming van de NMV tot brancheorganisatie is het museale project niet echt van de grond gekomen. Pas in 2008 heeft Erfgoed Nederland de estafetteestok weer opgepakt.

Vanuit de optiek 'nationaal kennisinstituut' kreeg het Nationaal Archief de gelijktijdige opdracht een Taskforce Archieven in te richten, gericht op de kwaliteitszorg van de archieven. Deze opdracht overlapte deels met de rol van DIVA en DEN en leidde in aanvang tot concurrentie. Deskundigheidsbevordering en kwaliteitszorg werden enigszins kunstmatig uit elkaar getrokken. Beeld en Geluid kreeg later, in 2006, eveneens een rol naar het AV veld, maar deze was wel van een heel ander karakter. Terwijl de Taskforce Archieven zich enigszins los van het Nationaal Archief positioneerde om haar onafhankelijke rol te benadrukken, kreeg Beeld en Geluid de opdracht de eigen infrastructuur uit te bouwen tot een dienstverleningsconcept voor de sector.

De KB tenslotte werd bij de enveloppemiddelen betrokken doordat het project Geheugen van Nederland, dat daarvoor als digitaliseringsproject uit wetenschapsbudget werd bekostigd, na 2004 als 'opschaalbare technische infrastructuur' vanuit de enveloppemiddelen werd voortgezet. Het ICN werd enigszins tegen wil en dank belast met de doorontwikkeling van de Cultuurwijzer, en ook De Woonomgeving/WatWasWaar werd als onderdeel van een landelijke, niet instellingsgebonden ontsluiting van nationaal erfgoed in het plaatje opgenomen.

4.4 Positionering

Terugkijkend kan met betrekking tot de positionering van de projecten het volgende geconstateerd worden.

Bij de start van de projecten bestond nog geen helder beeld van de infrastructuur voor digitalisering. De keuze voor de positionering van de projecten was grotendeels pragmatisch en paste in een stimulerend beleid zoals ook voorgesteld door de Raad voor Cultuur (2003). Instellingen kregen de kans zich te bewijzen. DEN kreeg daarbij een heldere, onafhankelijke positie die goed heeft gewerkt. De positie van DEN binnen het veld, zo blijkt uit de interviews, is onomstreden en gewaardeerd.

De geïnterviewden zijn van mening dat kwaliteitszorg en deskundigheid nauw met elkaar verbonden zijn. Het ontwikkelen van instrumenten (zoals wegwijzers en standaarden) is onlosmakelijk verbonden met de kennisoverdracht daarover.

Uit de interviews is gebleken dat de kloof tussen theorie en praktijk te groot is, en dat de behoefte aan ondersteuning bij praktische toepassingen, zeker bij de kleinere instellingen, groot is. De gekozen structuur, waarbij kennis, kwaliteitszorg en deskundigheidsbevordering uit elkaar zijn getrokken, stond dit in de weg.

In de afgelopen vier jaar hebben de nationale kennisinstituten, zoals Beeld en Geluid, Nationaal Archief en KB, zich een duidelijke en verdiende positie in het bestel verworven. Ook daarbuiten hebben zich koplopers geprofileerd in de museale wereld, zoals het Rijksmuseum, Naturalis en Volkenkunde. Deze voorhoede-instellingen kunnen een belangrijke rol spelen naar hun achterban. Daarbij moet er wel voor gewaakt worden dat bij kleinere instellingen een gevoel van 'overname' ontstaat. Om dat te voorkomen moeten kennisinstituten investeren in de communicatie met hun achterban.²³

De positionering van de projecten op het gebied van de digitale collectie Nederland, bij het ICN, de KB en DIVA/STAP heeft, elk op eigen wijze, voor problemen gezorgd met betrekking tot draagvlak en inbedding bij de achterban. Als kennisinstituut op het gebied van beheer en behoud had ICN binnen de museale sector niet automatisch draagvlak voor de Collectiewijzer. Datzelfde gold ook voor Het Geheugen van de KB ten aanzien van de musea. WatWasWaar heeft als kleine projectorganisatie inbedding gezocht in een beheerraad van archieven, maar leidt desondanks een vrij geïsoleerd bestaan.

De keuze om de subsidieregeling Digitaliseren met Beleid onder te brengen bij een in de erfgoedwereld onbekende speler, SenterNovem, heeft de eerste jaren voor problemen gezorgd, ook al omdat in aanvang weinig aandacht is uitgegaan naar de communicatie over de regeling. Dat probleem lijkt op dit moment minder aan de orde.

In de museale sector tot slot ontbreekt het aan een centrale speler. De brancheorganisatie NMV is zich nog op de kaart aan het zetten, en dat geldt ook voor het sectorinstituut Erfgoed Nederland. Dit maakt het lastig voor het departement beleidsmaatregelen voor musea goed 'weg te zetten'.

Noot 23 In de laatste DigiCultrapportage over de digitalisering van cultureel erfgoed in de nabije toekomst wordt geconstateerd dat kleine en middelgrote erfgoedorganisaties het tempo van technologische ontwikkelingen alleen kunnen bijhouden als ze deel uitmaken van regionale of nationale initiatieven en als ze ondersteund worden met trainingprogramma's (Geser & Pereira, 2004).

5 Vraagstukken en dilemma's

5.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft een aantal thema's en dilemma's die tot nu toe niet uitgebreid aan bod kwamen, maar die in alle gesprekken als belangrijk werden genoemd voor de toekomst van digitaal erfgoed. Deze beschrijvingen zijn voornamelijk gebaseerd op de informatie uit de gesprekken, aangevuld met enige literatuurstudie.

5.2 Massadigitalisering (of niet)

Moeten instellingen ernaar streven hun volledige collecties digitaal toegankelijk te maken? Of zou je daar anders, selectiever naar kunnen kijken? Ervaringen van Engelse en Amerikaanse²⁴ instellingen met grote ontsluitingsprojecten onderstrepen het belang van digitalisering, als structurele taak van erfgoedinstellingen. Regelmatig gehoorde argumenten tegen massadigitalisering zijn dat:

- er nooit voldoende middelen zullen zijn om digitalisering van elk object te kunnen betalen en volledige beschrijving van elk object in elke collectie onmogelijk is;
- er maar weinig objecten zijn waarvan de intrinsieke waarde een economische rechtvaardiging voor digitalisering is en dat de totale waarde van zulke waardevolle objecten onvoldoende is om de 'cost-of-ownership' op te brengen voor al die minder waardevolle.

Voorstanders stellen dat digitalisering collecties ontsluit en dus evenzeer tot de missie van erfgoedinstellingen als collectioneren behoort. Instellingen moeten dus digitalisering niet als een project zien, maar als een reguliere activiteit, die via herverdeling van middelen ook als zodanig moet worden begroot.

Over dit onderwerp wordt dus verschillend gedacht, afhankelijk van de doeleinden die instellingen met digitalisering willen bereiken.

In de bibliotheekwereld is massadigitalisering een normaal concept; via digitalisering wordt informatie beschikbaar gemaakt en blijven de kwetsbare originelen bewaard en behouden. Voor de archieven is dat niet wezenlijk anders. Digitalisering is ook daar voorwaarde voor behoud en beschikbaarstelling. Hoewel er wel rekening wordt gehouden met voor het publiek interessante collecties is dat geen doorslaggevend criterium. In principe streeft men ernaar alles te digitaliseren; het mogelijke gebruik komt daarna. Een interessant aspect is de zogenaamde *long tail*, een term die is geïntroduceerd door Chris Anderson: digitalisering maakt het mogelijk ook de niches van de markt te bedienen door niet commercieel aanbod op de markt te brengen, dat in de beperkte fysieke ruimte van de winkel geen kans zou maken (Raad voor Cultuur 2007). De kritiek op het overheidsbeleid (en de

Noot 24 Twee key-note sprekers op een congres van DEN in december 2007, Jim Michalko en Nick Poole, lieten hun licht schijnen op de aanpak van digitalisering van cultureel erfgoed. <http://www.library.uu.nl/medew/it/eric/de.html>

besteding van de enveloppemiddelen) uit de hoek van de archief- en bibliotheekwereld is dat er te weinig oog is voor de digitalisering zelf, en teveel voor infrastructuur en beleid. Voor massadigitalisering zijn aanzienlijke investeringen nodig, en de middelen daarvoor ontbreken.

Daartegenover staat de museumwereld. Nog maar een zeer beperkt deel van de museale collecties is via het internet beschikbaar en dan nog vooral uit een beperkt aantal bronnen, zoals de websites van het Geheugen van Nederland, Maritiem Digitaal en de Volkenkundige Collectie NL (Vergeer, 2008; Stroeker, 2005). Uit het onderzoek *Collectiebalans* (Vergeer, 2008) komt naar voren dat ongeveer de helft van de collecties in musea nog niet geautomatiseerd is beschreven, laat staan digitaal ontsloten via databases. De registratieachterstanden in musea zijn zeer groot. Musea zijn op digitaal gebied binnen het erfgoed het minst ver. Dat is niet verwonderlijk omdat het doel van digitalisering bij musea niet gekoppeld is aan behoud en beschikbaarstelling. Geïnterviewden uit museale kring benadrukten dat het minder interessant is te denken in aantallen gedigitaliseerde objecten, ook al omdat men complete digitale ontsluiting als fictie beschouwt. De meerwaarde ligt in iets anders: digitalisering maakt heel nieuwe gebruikerstoepassingen en presentatievormen mogelijk. Via ICT wordt het bijvoorbeeld mogelijk zeer kwetsbare stukken van alle kanten te bekijken, in nieuwe contexten te plaatsen, met elkaar te verbinden, of kun je de één op één relatie tussen een gids en een bezoeker oneindig uitbreiden. Alleen een plaatje op het web is niet interessant genoeg. Er moeten ook contextuele informatie en kennis aan gekoppeld zijn. Dit alles maakt het per definitie nodig te kiezen. De geïnterviewden benadrukken dat binnen musea nog sporadisch op een meer strategische manier naar digitalisering wordt gekeken. Stroeker (2005) schrijft in de ICT-monitor dat de meeste musea vooral nog denken in fysieke bezoekersaantallen. Zij worden daar ook op afgerekend. In de toekomst zou door musea en subsidiegevers daarom meer gedifferentieerd naar publieksbereik gekeken kunnen worden.

Vanuit de optiek van collectiesites als het Geheugen en de Collectiewijzer wordt het gebrek aan kritische digitale massa overigens wel als een reëel probleem ervaren. *Beelden voor de toekomst* zal een enorme stimulans betekenen voor de digitalisering van audiovisueel materiaal, bewegend beeld en foto's. De plannen van het Consortium Nederlands Erfgoed Digitaal! beogen een vergelijkbare inhaalslag voor andere collecties.

Ook internationaal is kwantiteit een issue. Europeana, de nieuwe portal voor Europees erfgoed die in november wordt gelanceerd, stelt harde kwantitatieve doelen (6 mln. items in 2010). Om dat mogelijk te maken moet er veel meer gedigitaliseerd worden. Het Europese beleid is gericht op massadigitalisering maar stelt daar zelf nauwelijks middelen voor ter beschikking. Toch lijkt men ook in Europa ervan overtuigd te zijn dat kwantiteit niet het grootste probleem is. Doel van Europeana is in de eerste plaats om via metadata diep en 'cross search' te kunnen zoeken door allerlei collecties, en daarvoor is veel meer nodig dan plaatjes alleen, zoals uitwisselbare metadata, meertalig zoeken e.d. Daarom worden juist voor die doeleinden subsidies beschikbaar gesteld, en niet voor digitalisering als zodanig.

Dit wordt gezien als een taak van de lidstaten, die het op hun beurt als taak van de instellingen zien. Digitalisering dreigt daarmee tussen wal en schip terecht te komen.

5.3 Publiek domein versus auteursrechten

Centrale doelstelling van OCW is het door digitalisering beter toegankelijk maken van collecties voor een breed publiek, van wetenschappers tot particuliere burgers. Uit de gesprekken met het veld komt naar voren dat deze uitspraak botst met een taaie werkelijkheid van auteursrechten enerzijds, en de belangen van softwareleveranciers en andere commerciële bedrijven anderzijds.

Voor gedigitaliseerde collecties geldt net als voor de analoge varianten de Auteurswet die stamt uit het predigitale tijdperk. Deze wet voorziet in een beschermingstermijn van 70 jaar na de dood van de maker, gedurende welke periode voor elk (her)gebruik van een werk toestemming is vereist van de rechthebbende. Sinds 2004 is de Auteurswet zodanig aangepast dat erfgoedinstellingen hun eigen collecties digitaal beschikbaar mogen stellen via een besloten netwerk, dat alleen in de instelling zelf raadpleegbaar is.²⁵ Dat biedt uiteraard geen oplossing voor beschikbaarstelling via het internet. Voor naburige rechten (uitvoerenden zoals musici) geldt een termijn van 50 jaar. Auteursrecht wordt steeds meer een onderwerp dat in EU verband wordt gereguleerd (via richtlijnen) en internationaal (via verdragen).

Instellingen als de KB met grootschalige digitaliseringprojecten moeten elke rechthebbende vooraf toestemming vragen (Beunen & Schiphof, 2006). Als voorbeeld: het project Databank Digitale Dagbladen betekent digitalisering van circa 8 miljoen krantenpagina's, waarvan op circa 3 miljoen auteursrecht rust. Het achterhalen van al die auteurs zou zo'n vier eeuwen zoekwerk vergen. De vergoedingen die in de zin van de auteurswet betaald moeten worden aan rechthebbenden, zouden in duizelingwekkende bedragen lopen, die voor erfgoedinstellingen onmogelijk op te brengen zijn. Om problemen te voorkomen zorgen instellingen als de KB er dan ook voor ruim afstand te houden van de wettelijke termijnen, met als gevolg dat een groot deel van de 20ste eeuw niet vindbaar is via het internet.

Creative Commons, waarbij de makers via cc-licenties aangeven wat anderen met het werk mogen doen, kunnen een oplossing bieden voor materiaal waarvan de auteursrechthebbenden wél bereid zijn deze voor cultureel gebruik ter beschikking te stellen, maar niet voor commercieel gebruik.²⁶ Voor organisaties als de KB of Beeld en Geluid biedt dit geen soelaas, omdat zij geen auteursrecht hebben en ook voor *creative commons* actief op zoek moeten naar de rechthebbenden.²⁷ Een bijkomend probleem is dat van de 'verweesde werken', waarvan niemand weet wie de maker was, zoals de dozen vol (amateur)foto's in de stadsarchieven. In verschillende landen (vooral Scandinavië) zijn oplossingen gezocht voor het auteursrechtenprobleem in *extended collective licensing*. Rechtenorganisaties sluiten dan met gebruikers licentieovereenkomsten die bindend zijn ook voor niet-aangesloten of onvindbare rechthebbenden. Daardoor wordt het mogelijk

Noot 25 Wet van 6 juli 2004 tot aanpassing van de Auteurswet 1912, de Wet op de naburige rechten en de Databankenwet ter uitvoering van richtlijn nr. 2001/29/EG van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 22 mei 2001 betreffende de harmonisatie van bepaalde aspecten van het auteursrecht en de naburige rechten in de informatiemaatschappij (PbEG L 167) (Uitvoering richtlijn auteursrecht en naburige rechten in de informatiemaatschappij). Stb. 2004, 336.

Noot 26 Dit is alleen een oplossing voor digitaal materiaal dat op dit moment geproduceerd wordt, wanneer de makers met andere worden niet opgespoord behoeven worden om een cc-licentie te verlenen.

Noot 27 Zie website van het (IViR) <http://www.ivir.nl/creativecommons/index.html>

de verplichte zoektocht vooraf over te slaan.

Naast auteursrechtelijke staan ook commerciële belangen, vooral van softwareleveranciers, soms tussen de collectiebeheerder en het publiek. In het kader van dit onderzoek komt dit hier verder niet aan de orde.

In Europa staat het onderwerp auteursrechten hoog op de agenda omdat ook voor Europeana het gevaar bestaat dat alleen materiaal van voor 1870 (want veiligheidshalve wordt de 'dubbele' termijn aangehouden) in het publieke domein zal komen, en dat materiaal van daarna niet of alleen via betaling beschikbaar komt. Om die reden hamert de Europese Commissie op het feit dat de lidstaten óók moeten werken aan het verbeteren van 'framework conditions' voor digitalisering, online toegankelijkheid en duurzaamheid, en niet alleen aan mooie portals. In de gesprekken werd benadrukt dat het probleem van de auteursrechten vraagt om een echte oplossing, die het vermogen van afzonderlijke instellingen te boven gaat.²⁸ Deels kan deze in Europees verband gevonden worden. De Nederlandse overheid zou hierin een duidelijke positie moeten kiezen, uitgaande van de wenselijkheid van ruimhartige digitale ontsluiting voor cultureel, wetenschappelijk en educatief gebruik.

Als grootste probleem werd genoemd dat het dossier in Nederland wordt 'getrokken' door de ministeries van EZ en Justitie, die uiteraard niet de culturele invalshoek als eerste hebben, terwijl het OCW in de ogen van onze gesprekspartners in dit opzicht aan een heldere visie ontbreekt.

5.4 De gebruiker centraal

De Raad voor Cultuur signaleert in zijn advies *Innoveren, participeren!* (2007) de opkomst van een *sharing economy* waarin informatie, kennis, media en cultuur met elkaar worden gedeeld en gebruikt, zonder dat daar in beginsel directe inkomsten tegenover staan. Het onderscheid tussen producenten, distributeurs en gebruikers is diffuser geworden. Ook het onderscheid tussen sectoren en disciplines wordt minder belangrijk. Voor de gebruiker is het om het even uit welke bron beeld-, tekst- of geluidsmateriaal afkomstig is. Daarentegen groeit het belang van deskundige, betrouwbare en onafhankelijke verwijfsfuncties en intermediaire functies. De Raad stelt dat instellingen tot taak hebben de schatten aan culturele content zo toegankelijk mogelijk beschikbaar te stellen voor maatschappelijk en – onder de juiste voorwaarden – economisch gebruik. De vraag is echter in hoeverre instellingen weten wie deze gebruikers zijn of op welke gebruikersgroepen ze zich bij voorkeur willen richten. Uit SCP onderzoek (De Haan, Mast, Varekamp en Janssen, 2006) blijkt dat organisaties wel een breder publiek willen aanspreken met digitale diensten, maar de kennis die men heeft van de vraagzijde is meestal beperkt. Bij de ontwikkeling van digitale diensten is dan ook sprake van een geringe vraaggerichtheid. Instellingen gaan in de eerste plaats uit van wat ze te bieden hebben, en denken in veel mindere mate na over de vraag wie daarop zit te wachten. Ook bij de projecten die OCW uit de enveloppemiddelen heeft betaald in het kader de Digitale Collectie Nederland ontbreekt het aan degelijk en actueel onderzoek naar het

Noot 28 Op donderdag 17 april 2008 verscheen in NRC Handelsblad een artikel van Hans Jansen en Martin Bossenbroek van de Koninklijke Bibliotheek over deze kwestie.
<http://www.kb.nl/nieuws/2008/auteursrecht.html>

gebruik en de waardering van de sites.²⁹

In het kader van EDLnet wordt onderzoek gedaan naar de behoeften en verwachtingen van gebruikers. Het belang daarvan wordt vooral gezien bij het ontwikkelen van diensten en bij de contextualisering van collecties. Het Engelse voorbeeld mag als waarschuwing dienen. De directeur van MDA (een organisatie met trekken van zowel DEN als ICN in Groot-Brittannië) benadrukt dat daar grootschalige digitalisering van collecties is stukgelopen op het gebrek aan inzicht in de gebruiker en daarvoor ingerichte toegankelijke interfaces. Zo ontstond een prachtige verzameling content bij de instellingen die niet of nauwelijks toegankelijk is voor het publiek.

Het SCP onderscheidt vier fasen in het proces van digitalisering van erfgoed waarbij de gebruiker in toenemende mate in beeld komt: van het simpel aanbieden van een website, het creëren van portals (met een overzicht van links, bijvoorbeeld museum.pagina.nl), het bouwen van sectoroverstijgende sites (zoals Cultuurwijzer of Geheugen) naar het via interactie met gebruikers 'democratiseren' van erfgoed door gebruikers de mogelijkheid te bieden eigen verhalen, documenten en foto's toe te voegen aan het institutionele erfgoedaanbod. (Wubs en Huysmans, 2006).

Bij die laatste fase gaat het om de zogenaamde *user generated content*: foto's, webvideo's, weblogs en podcasts, maar ook recensies of recepten. Door de snellere internetverbindingen en de verbeterde techniek neemt de omvang van *user generated content* snel toe. Iedere burger is amateur archivarist aan het worden, en iedereen wil alles delen. Denk aan sites als YouTube, Hyves, Flickr. Een vorm van gebruikersinvloed is *social tagging*, waarbij amateurs of niet-professionals beschrijvingen toevoegen of materiaal toegankelijk maken op een Wikipedia-achtige manier. Uit de interviews blijkt dat erfgoedinstellingen hier nog weinig ervaring mee hebben. Toch wordt er al wel over nagedacht. Sommige musea zien kansen om hun grote aantallen nog onbeschreven objecten toegankelijk te maken. Men denkt dan bij voorkeur aan *tagging* van metadata vanuit wetenschappelijke circuits. In de archiefwereld zijn al projecten bekend waarbij men foto's laat determineren en van context voorzien door amateurs (bijvoorbeeld Gemeentearchief Den Haag). Een ander voorbeeld is het samenwerkingsproject met de Openbare Bibliotheek, regioarchief Midden Nederland en Museum Gouda met V2, *The Patching Zone*. Deze nog prille trend zou op termijn een revolutie kunnen betekenen in het denken van een door professionals overheerste wereld als die van het erfgoed.

5.5 Centrale databases of open netwerken

Onderdeel van de digitale infrastructuur vormt de ontsluiting van de digitale collecties via een daarvoor ingerichte structuur op het internet. Drie al bestaande websites, Geheugen van Nederland, WatWasWaar en de Collectiewijzer werden om die reden de afgelopen jaren vanuit de enveloppemid-

Noot 29 Wubs, H. en Huysmans, F. (2006b) *Snuffelen en graven, Over doelgroepen van digitaal toegankelijke archieven*, SCP, Den Haag.
Haan, J. de, Mast, R., Varekamp, M, Janssen, S. (2006) *Bezoek onze site, Over de digitalisering van het culturele aanbod*, SCP, Den Haag.
Huysmans, F. en Haan, J. de (2007) *Het bereik van het verleden*, SCP, Den Haag.
Wubs, H., Huysmans, F. (2006a) *Klik naar het verleden, een onderzoek naar gebruikers van digitaal erfgoed: hun profielen en zoekstrategieën*, SCP, Den Haag.

delen gesubsidieerd. Op dat moment was het denken over een wenselijke architectuur van een dergelijke infrastructuur nog volop gaande. Uit de interviews blijkt dat sinds 2004 het denken over digitale infrastructuur nationaal én internationaal sterk convergeert. Er bestaat een vrije brede voorkeur voor een open netwerkstructuur. Erfgoedinstellingen bouwen zelf webpresentaties en databases en geven anderen de mogelijkheid daarmee te werken en nieuwe toepassingen te ontwikkelen. Om uitwisselbaarheid mogelijk te maken moeten instellingen wél gebruik maken van minimumstandaarden voor objectbeschrijving en metadata, zoals XML en Dublin Core. Het voorstel van het Consortium Nederlands Erfgoed Digitaal!³⁰ bijvoorbeeld gaat uit van een dergelijk model, waarbij een index en (semantische) verrijkingsslaag, (web)services en toepassingen ervoor moeten zorgen dat de verschillende collecties bij elkaar worden gebracht in een voor de gebruiker toegankelijke vorm.

Ook Europeana is gebaseerd op een dergelijke informatiearchitectuur, waarbij collecties via een open netwerk ter beschikking komen, langs de weg van *harvesting*. De gedachten om een semantisch web te ontwikkelen (VU, MultimediaN) gaan in diezelfde richting.

Vergelijken we deze ideeën met de genoemde sites van het Geheugen, Collectiewijzer en WatWasWaar, dan blijkt dat deze alle tot nu toe voor een meer centralistische aanpak hebben gekozen; instellingen moeten hun collecties aanleveren en plaatsen op de centrale site. Het Geheugen had daartoe nadrukkelijk de opdracht, omdat het de bedoeling was hiermee ook letterlijk een centrale database van de collectie Nederland duurzaam te bewaren.

Geconstateerd kan worden dat deze meer centrale aanpak waar het gaat om het toegankelijk maken van erfgoed door de techniek en het denken over internet is ingehaald. De projecten realiseren zich dat ook en hebben, elk op eigen wijze, aanpassingen gepleegd. Zo is het Geheugen zelf nu geheel (en vrij) te *harvesten* via OAI-PMH. Alle metadata zijn in Dublin Core opgeslagen en ook zijn grote delen al via Google terugvindbaar. Het Geheugen zal dus opgenomen kunnen worden in Europeana. De architectuur van de Collectiewijzer is gebaseerd op *open source software* en open standaarden, maar gaat vooralsnog wél uit van door instellingen aan te leveren bronnen. WatWasWaar is centraal opgezet, maar ziet een toekomst waarin *harvesting* op (nog te ontwikkelen) geo-metadata mogelijk wordt. Hierdoor zouden ook bijvoorbeeld museale collecties met een geografische component binnengehaald kunnen worden.

Hoewel de richting - niet centraal maar een netwerkstructuur - onbetwist en helder is, zijn er wel praktische bezwaren verbonden aan de realisatie ervan. Realiteit is dat veel collecties nog niet digitaal beschikbaar zijn, en zeker nog niet voorzien van de contextrijke informatie die wenselijk wordt gevonden. Hier zal nog een aanzienlijke inhaalslag nodig zijn. In de tweede plaats zijn nog zeer veel instellingen niet via de glasvezel verbonden met de buitenwereld, en hebben ze onvoldoende servercapaciteit. Hoewel de meeste musea in principe via OAI te ontsluiten zijn, zijn er nog diverse problemen rond de toegang naar de instellingen die opgelost moeten worden. Tot slot, ook een open netwerk heeft een 'gebruikersschil' nodig om de toegang tot de achterliggende collecties voor het publiek te faciliteren. Het lijkt niet goed mogelijk dat te realiseren zonder dat er van een centrale aanpak of component sprake is.

Noot 30 Zie: <http://www.nederlandserfgoeddigitaal.nl/>

5.6 Duurzaamheid

Duurzaamheid wordt door vrijwel alle geïnterviewden genoemd als een van de grootste opgaven voor de toekomst. Dit is ook volgens het SCP een aandachtspunt dat op dit moment een remmende werking heeft op het proces van digitaliseren (Wubs en Huysmans, 2006; Haan e.a., 2006)). Het thema duurzaamheid heeft meerdere gezichten.

In de eerste plaats gaat het om de beperkte houdbaarheid van de informatiedragers, de software en de hardware, die Beeld en Geluid de uitspraak ontlokt dat 'de overgang van analoog naar digitaal vergelijkbaar is met de overgang van het voorgeborchte naar de hel'. Materiaal moet steeds in nieuwe formats gedigitaliseerd worden en een generatie overslaan is veelal niet mogelijk. Ondernemingen als Sony hebben er commercieel belang bij steeds nieuwe formats op de markt te brengen. Hier zou in Europees verband invloed op uitgeoefend moeten worden. Beeld en Geluid participeert daarom in PrestoSpace, een internationaal verband van nationale omroepen en AV archieven als BBC, INA, RAI, ORF en wetenschappelijke instellingen en researchafdelingen van bedrijven, dat zich onder andere op digitale duurzaamheid richt.

In de tweede plaats gaat het over het centraal en duurzaam opslaan van data. De KB kreeg met het Geheugen van Nederland tevens opdracht een opslag- en terugleverfaciliteit te leveren voor digitaal materiaal. Het e-depot wordt gezien als *core business* van de KB. In het e-depot van de KB worden ook de complete databases van de collecties uit het Geheugen opgeslagen. Hierbij dienen zich enkele vragen aan. De eerste is welk materiaal echt duurzaam bewaard en beschikbaar moet blijven voor hergebruik als digitale *master*, bijvoorbeeld omdat dit conservering van het origineel vervangt. Vaak is telkens opnieuw digitaliseren een voordeliger oplossing, merkte één van de geïnterviewden op. Deze vraag is van belang omdat de KB voor grote investeringen staat ten behoeve van de herinrichting van zijn e-depot, waar na 5 jaar een vernieuwingslag van hardware en software nodig is. Alles duurzaam bewaren leidt tot enorme kosten.

Om de duurzaamheid van digitaal materiaal te bevorderen, kiezen sommige sectoren ervoor om de handen ineen te slaan en samen te werken. In de archeologiesector wil men bijvoorbeeld een e-depot oprichten waar gedigitaliseerde objecten op een centrale plaats worden opgeslagen. In deze sector speelt het onderwerp vooral bij de *digital born* collecties, zoals de verslaglegging van archeologisch onderzoek die op dit moment nog uitsluitend digitaal plaatsvindt. Deze onderzoeken bevatten unieke informatie en zijn daarmee onvervangbaar. Duurzaam opslaan is dus noodzakelijk. Het e-depot zal in de toekomst overgebracht worden naar het RACM. De (kosten)effecten daarvan zijn nog niet in beeld, maar zullen aanzienlijk zijn. Het programma 'informatie op orde' van de rijksoverheid (Ministerie van OCW, 2006) biedt een aantal actielijnen om ervoor te zorgen dat overheidsinformatie vindbaar, toegankelijk, betrouwbaar, authentiek en volledig is en blijft. Geconstateerd wordt dat bestaande regels ten aanzien van de digitale documenthuishouding door de overheid onvoldoende worden nageleefd. De Raad voor Cultuur en de Raad voor het Openbaar Bestuur hebben in een advies over dit programma ervoor gewaarschuwd dat selectie noodzakelijk is, juist ook bij digitale informatie. Digitale informatie vraagt zorg van de wieg tot het graf en een strenge voorselectie is daarbij noodzakelijk want alle informatie bewaren achten de Raden onbetaalbaar. Selectie moet ook leiden tot duurzame

toegankelijkheid van overheidsinformatie voor iedereen (Raad voor Cultuur, 2008).

Verschillende organisaties zoals het Nationaal Archief, de Koninklijke Bibliotheek en DANS spelen volgens Haan e.a. (2006) een belangrijke rol bij het onderzoek naar digitale duurzaamheid. De KB coördineert de Nationale Coalitie Digitale Duurzaamheid, een initiatief dat al bestaande initiatieven in Engeland (DPC) en Duitsland (Nestor) volgt, waaraan zowel erfgoedinstellingen als wetenschappelijke instellingen deelnemen. De NCDC richt zich op uitwisseling van kennis en onderzoek op het gebied van digitale duurzaamheid op boven-instellingsniveau. De NCDC is in 2007 opgericht met als doel om binnen vijf jaar een nationale organisatorische en technische infrastructuur op te zetten waardoor de toegankelijkheid van wetenschappelijke, culturele, commerciële en niet-commerciële gegevens op de lange termijn gewaarborgd wordt (Europese Commissie, 2008). Op Europees niveau wordt geconstateerd dat samenwerking tussen de erfgoedsector, wetenschappelijke instellingen en commerciële ICT-bedrijven noodzakelijk is om tot een oplossing voor digitale duurzaamheid te komen (Geser & Pereira, 2004).

Tot slot liggen er grote uitdagingen op het gebied van het bewaren van interactieve media-uitingen. Daarbij kan gedacht worden aan elektronische kunst waar vooral V2 en Montevideo actief zijn (unstable media) zoals installaties, performances, debat en softwarekunst³¹. Hier is de vraag wat er voor de toekomst bewaard moet blijven als origineel. Is dat alleen de uiting, of ook het beeldscherm waarop het werd vertoond, of ook de interacties met het publiek, wanneer deze als essentieel onderdeel gelden van het kunstwerk. De archiefwereld krijgt op een andere manier met deze vragen te maken. De opkomst van door gebruikers gevulde media als YouTube en Hyves roept de vraag op hoe deze voor de toekomst gearchiveerd kunnen worden als onderdeel van het collectief geheugen. Traditionele vormen van archiveren zijn niet mogelijk, vanwege de snelheid waarmee de veranderingen zich voltrekken, de onvoorspelbaarheid ervan en de gigantische hoeveelheden materiaal die het betreft.

Noot 31 V2 heeft in 2003 en 2004 in het project *Capturing unstable media* onderzocht hoe men elektronische kunst het beste kan documenten. Hieruit is een aantal concrete aanbevelingen voortgekomen.

6 Aanbevelingen voor de toekomst

Voorop staat dat de Nederlandse erfgoedwereld er op het gebied van digitalisering goed voorstaat. Het erfgoedveld is zich in 2008 meer bewust is van het belang van digitalisering dan in 2004 en is op dat gebied sterk in ontwikkeling is. Dat beeld wordt breed gedeeld door alle gesprekspartners. Het gebruik van standaarden is bekend en eerder regel dan uitzondering. DEN vervult daarbij een belangrijke stimulerende rol. De bewustwording op het gebied van bijvoorbeeld duurzaamheid is zeer toegenomen. Er zijn vooraanstaande kennisinstituten die zich ook internationaal sterk profileren. Zowel in archieven als in musea zijn veelbelovende samenwerkingsprojecten gestart. Een project als *Beelden voor de toekomst* wordt in Europees verband als voorbeeldproject genoemd, ook vanwege de grote bedragen die de rijksoverheid bereid is te investeren. Er gaat dus veel goed, en het stimulerende beleid van de rijksoverheid heeft daaraan ongetwijfeld sterk bijgedragen.

In dit laatste hoofdstuk vertalen wij de conclusies die eerder zijn opgenomen onder hoofdstuk 3 en 4, en de vraagstukken die zijn beschreven in hoofdstuk 5, naar een aantal aanbevelingen voor de toekomst.

Deze aanbevelingen hebben achtereenvolgens betrekking op het speelveld en de taken en rollen op het gebied van digitalisering, op de inhoudelijke koers en op de aanpak en sturing.

Taken en rollen: het speelveld

- De sectorale aanpak heeft volgens de meeste gesprekspartners op zich goed gewerkt, omdat de verschillen tussen bijvoorbeeld archieven en musea nu eenmaal groot zijn. Wel zal duidelijker moeten worden op welke vlakken bovensectorale samenwerking mogelijk is (bijvoorbeeld op het gebied van metadata, instrumenten als wegwijzers), en op welke vlakken sectorale stimulering nodig of gewenst is (bijvoorbeeld op het gebied van sectorspecifieke standaarden, deskundigheidsbevordering). Vanwege de voordelen van een bovensectorale aanpak voor interoperabiliteit en uitwisselbaarheid zou gekozen kunnen worden voor het principe: erfgoedbreed, tenzij...
- De taken en rollen zijn enerzijds te versnipperd belegd waardoor het voor instellingen en voor gebruikers niet duidelijk is wie wat doet. Anderzijds ontbreken ook bepaalde schakels, zoals praktische hulp bij toepassing van instrumenten en een helpdeskfunctie. De kennisinstituten hebben als krachtige spelers aan belang gewonnen. Verheldering van taken en liefst ook eenduidigheid daarin is gewenst.
- De rol van OCW kwam in alle gesprekken expliciet aan de orde. De afgelopen periode was de rol van OCW vooral gewenste ontwikkelingen te stimuleren door daarvoor subsidie ter beschikking te stellen. In de fase waarin het onderwerp nu verkeert, zou de rol van OCW naast stimulerend vooral regisserend en kaderstellend moeten zijn. OCW zou moeten aangeven hoe de *randen van de puzzel* eruit zien zodat anderen binnen dat frame meer gericht kunnen opereren en samenwerken. Ook de inrichting van het speelveld zou in dat verband gezien moeten worden. Zonder af te stappen van het concept zelfregulerende kwaliteitszorg zou enige nuancering op zijn plaats zijn. Op sommige punten zou meer sturing door OCW gewenst zijn. Vrijwel alle gesprekspartners dringen daarop aan. Zo zou bijvoorbeeld van instellingen geëist kunnen worden te zorgen voor

technische voorzieningen die toegankelijkheid via het web mogelijk maken, zoals aansluiting op glasvezel en adequate servers. Zo zouden ook met betrekking tot digitalisering met instellingen resultaatafspraken gemaakt kunnen worden, bijvoorbeeld over het hanteren van minimumstandaarden, het gebruik van *open source software* en open standaarden. Die afspraken worden op dit moment vooral gekoppeld aan subsidies van SenterNovem, maar zouden verbreed kunnen worden. Te denken valt aan voorwaarden hieromtrent in het kader van subsidieverstrekking, en aan nadere afspraken met andere overheden die eveneens verantwoordelijkheid dragen voor een deel van het veld.

Inhoudelijke koers

- Het stimuleringsbeleid op het gebied van deskundigheidsbevordering en kwaliteitszorg verdient het voortgezet te worden, met in achtneming van wat hiervoor is gezegd over sturing, taken en rollen in het bestel. Hier valt nog een wereld te winnen. Daarbij zou naast de meer technische kant ook aandacht moeten uitgaan naar de strategisch-beleidsmatige aspecten van digitalisering. De subsidieregeling Digitaliseren met Beleid zou met enkele aanpassingen kunnen worden voortgezet, omdat het vliegwiel eigenlijk pas sinds 2007 op gang komt.
- Van het ministerie van OCW zou meer regie kunnen uitgaan op het gebied van digitale duurzaamheid en het dossier auteursrechten. Dit zijn dossiers waar individuele instellingen niet mee uit de voeten kunnen en waar van het departement waar cultuur, wetenschap en onderwijs samenkomen duidelijke richting wordt verwacht.
- Er is van OCW een duidelijke visie nodig op het gebied van de digitale collectie Nederland. Die visie zou enerzijds betrekking moeten hebben op de randvoorwaardelijke aspecten van het netwerkconcept, zoals een open informatiestructuur en open standaarden. De overheid zou actief kunnen stimuleren dat er een informatiearchitectuur wordt ontwikkeld op basis van open standaarden, ook al omdat deze aansluiten op Europese ontwikkelingen. OCW doet dit al, met name via DEN, maar dit zou verder verbreed kunnen worden (zie ook boven, rol OCW). Een open informatiearchitectuur is echter niet genoeg. OCW zou ook meer richting kunnen geven aan het denken over een goede ontsluiting naar de gebruikers, bijvoorbeeld door contextualisering, gemeenschappelijke gebruikersschillen of indexen, en over de wijze waarop het culturele veld en projecten als het Geheugen, Collectiewijzer en WatWasWaar en KICH daarop kunnen aanhaken.
- De gebruiker is nog steeds weinig prominent in beeld. Er is meer aandacht nodig voor onderzoek naar zoekstrategieën en gebruikersinterfases.
- Diverse gesprekspartners hebben erop gewezen dat Nederland in Europees verband als koploper geldt. *Beelden voor de toekomst* wordt regelmatig als voorbeeld aangehaald in Europese circuits. Het feit dat Nederland een aantal sterke instellingen heeft en toonaangevende projecten, én dat er een uitstekende samenwerking is tussen wetenschappelijk onderzoek (MultimediaN, Catch/NWO) en instellingen maken het kansrijk voor Nederland zich te profileren als gidsland op dit gebied.
- Tot slot wordt door velen ook aandacht gevraagd voor het feit dat digitalisering veel kost, en dat het op dit moment aan fondsen juist voor dat primaire proces ontbreekt.

Aanpak en sturing

- Er dienen kengetallen ontwikkeld te worden zodat het mogelijk is ontwikkelingen te monitoren. In 2008 zal door DEN voor het eerst een brede monitor worden uitgevoerd, *Digitale Feiten*, die ook relevant is voor het Europese monitorproject *Numeric*. Dit onderzoek zou een structureel karakter moeten krijgen.
- De sturing zal meer gericht moeten zijn op resultaten. Om te kunnen beoordelen of doelen gehaald zijn is het van belang ze vooraf te definiëren. Dit hoeft niet alleen om kwantitatieve doelen te gaan; ze kunnen ook betrekking hebben op kwaliteit en het proces. Vervolgens zal op basis van een jaarlijkse verantwoording van de instelling gevolgd moeten worden hoe de uitvoering verloopt, zodat tijdig bijsturing kan plaatsvinden.
- Er zal meer op samenwerking gestuurd moeten worden. Hierover kunnen in de subsidiebeschikkingen voorwaarden worden opgenomen.

Bijlagen

Bijlage 1 Geraadpleegde literatuur

Beunen, A. & Schiphof, T. (2006) *Juridische wegwijzer archieven en musea online*, in opdracht van Taskforce Archieven. Den Haag.

(zie: [http://www.taskforce-archieven.nl/document.aspx?id=/WIU/Juridische wegwijzer/JuridischeWegwijzerPrint.pdf](http://www.taskforce-archieven.nl/document.aspx?id=/WIU/Juridische%20wegwijzer/JuridischeWegwijzerPrint.pdf))

Digital libraries initiative EU:

http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/what_is_dli/index_en.htm

Dijken, K. van & Stroeker, N. (2003) *Naar een publieksgericht archiefbestel, Kenmerken, doelbereik, consequenties*, IOO, Zoetermeer.

(zie: http://www.divakoepeel.nl/files/69053-v1-definitief_rapport_november.pdf)

DIVA (2005) *Monitor ICT-deskundigheidsbevordering*.

(zie: http://www.divakoepeel.nl/files/Rapport_ICT-monitor_DEF.pdf)

European Digital Library: <http://www.europeandigitallibrary.eu/edlnet/>

Europese Commissie (2006) *Commission recommendation of 24 August 2006 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation*.

(zie: <http://europa.eu.int.pdf>)

Europese Commissie (2008) *implementation of the commission recommendation on digitization and online accessibility of cultural material and digital preservation, report by Netherlands, 15 april 2008*

(zie:

http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/recommendation/report_implementation_submission290208/Netherlands.pdf)

Felix, P., Hilhorst, I. (2003) *Advies aan het bestuur van de Vereniging Digitaal Erfgoed Nederland*, Boer & Croon Consultants, Amsterdam

Geser, G. & Pereira, J. (eds.) (2004) *DigiCult Thematic Issue 7: The Future Digital Heritage Space*

(zie: http://www.digicult.info/downloads/dc_thematic_issue7.pdf)

Haan, J. de, Mast, R., Varekamp, M, Janssen, S. (2006) *Bezoek onze site, Over de digitalisering van het culturele aanbod*, SCP, Den Haag.

(zie: http://www.scp.nl/publicaties/boeken/9037702902/Bezoek_onze_site.pdf)

Hoitink, Y. (2007) *Wegwijzer opzetten van beeldbanken*. Taskforce Archieven. Den Haag.

(zie: <http://www.taskforce-archieven.nl/document.aspx?id=/WIU/Beeldbanken/Beeldbank-WEB72.pdf>)

Huysmans, F. en Haan, J. de (2007) *Het bereik van het verleden*, SCP, Den Haag.

(zie: http://www.scp.nl/publicaties/boeken/9789037702842/Bereik_van_het_verleden.pdf)

IBM Business Consulting Services BV/PWC Consulting (2002) *ICT gebruik in musea, een internationale vergelijking*, Almere

(zie: <http://www.minocw.nl/documenten/cultuurict-doc-2003-ictgebrmusea20030331sv.pdf>)

Kas, M. en Karelse, F. (red.), (2004) *Met vaste hand: Nationale onderzoeks-agenda informatie- en Communicatie technologie* (NOAG-ict) 2005-2008, IPN, ACI, NWO-EW, STW, Den Haag.

(zie: [http://www.nwo.nl/nwohome.nsf/pages/NWOP_6DZGES/\\$file/NOAG_ict%20definitieve%20versie%20en%20opmaak.pdf?openelement](http://www.nwo.nl/nwohome.nsf/pages/NWOP_6DZGES/$file/NOAG_ict%20definitieve%20versie%20en%20opmaak.pdf?openelement))

Ministerie van OCW (2002) *Beleidsbrief Digitalisering Cultureel Erfgoed*.

(zie: <http://www.minocw.nl/documenten/brief2k-2002-doc-18765.pdf>)

Ministerie van OCW (2002) *Beleidsbrief eCultuur in beeld*.

Ministerie van OCW (2003) *Beleidsbrief Meer dan de som*.

(zie: <http://www.minocw.nl/documenten/brief2k-2003-doc-51730.pdf>)

Ministerie van OCW (2006) *Informatie op orde. Vindbare en toegankelijke overheidsinformatie*.

(zie: <http://www.minocw.nl/documenten/27456.pdf>)

Ministerie van OCW (2007) *Kunst van leven*.

(zie: <http://www.cultuursubsidie.nl/downloads%20OCW/Kunst%20van%20Leven.pdf>)

MMLA en DCMS (2005). *Dynamic Action Plan for the eu Coordination of Digitisation of Cultural and Scientific Content*.

(zie: <http://www.minervaeurope.org/publications/dap.htm>)

Raad voor Cultuur (2003), *eCultuur: van i naar e, van i naar e*, advies over de digitalisering van cultuur en de implicaties van cultuurbeleid.

(zie: <http://www.cultuur.nl/files/pdf/advies/200505271117440.rc-2002.4251.3.pdf>)

Raad voor Cultuur (2007), *Innoveren, Participeren!*

(zie: http://www.cultuur.nl/files/pdf/vooradvies0912/innoveren_participeren.pdf)

Raad voor Cultuur/ Raad voor het Openbaar Bestuur (2008) *Informatie: grondstof met toekomstwaarde; Contouren van een visie op de rol en betekenis van informatie*.

(<http://www.cultuur.nl/files/pdf/Advies%20informatie%20grondstof%20met%20toekomstwaarde.pdf>)

Jongma, L. (2008) *ICT-gebruik in musea*, Reekx Advies in opdracht van Museumvereniging en DEN, Groningen/Almere

(zie: <http://www.den.nl/bestanden/rapport%20ICT-gebruik%20in%20musea%20zonder%20bijlage.pdf>)

Stroeker, N.E. (2005) *Monitor ICT-deskundigheidsbevordering, Nulmeting*. IOO, Zoetermeer.

(zie: http://www.taskforce-archieven.nl/document.aspx?id=/WIU/RapportICTmonitor_2005.pdf)

Taskforce Archieven (2004) *De Archiefsector in het digitale tijdperk; visie op de rol van ICT in het vergroten van het publieksbereik*. Den Haag.

(zie: <http://www.taskforce-archieven.nl/document.aspx?id=/Nieuws/Taskforce/TDTAvisieDEFWEB.pdf>)

Vergeer, L (2008) *De Collectiebalans, een onderzoek naar het wel en wee van museumcollecties in Nederland*. In opdracht van ICN, Amsterdam

(zie:

[http://www.icn.nl/DIR003/ICN/CMT/text.nsf/URL/33C07F470163D4CBC12573DF00427063/\\$FILE/Rapport_Collectiebalans_20080128.pdf](http://www.icn.nl/DIR003/ICN/CMT/text.nsf/URL/33C07F470163D4CBC12573DF00427063/$FILE/Rapport_Collectiebalans_20080128.pdf))

Velthausz, D., Bruinsma, E. (2002) *Inventarisatie Infrastructuur Digitaal Erfgoed, een onderzoek naar visies, belemmeringen en oplossingen*. Telematica Instituut

(zie: <http://www.minocw.nl/documenten/cultuurict-doc-2002-rapportide.pdf>)

Wolf, A. de, Doets, B. (2005) *Omwille van de kwaliteit van het digitale erfgoed, onderzoeksrapportage voor DEN*, uitgevoerd door IVA, Tilburg.

(zie: http://www.den.nl/bestanden/rapportDEN_IVA_ETIN.pdf)

Wubs, H. en Huysmans, F. (2006) *Snuffelen en graven, Over doelgroepen van digitaal toegankelijke archieven*, SCP, Den Haag.

(zie: http://www.taskforce-archieven.nl/document.aspx?id=WIU/Snuffelen/Snuffelen_en_graven.pdf)

Aanpassingswet Auteurswet 1912, enz. (uitvoering richtlijn auteursrecht en naburige rechten in de informatiemaatschappij), Stb. 2004.

Bijlage 2 Overzicht van beleidsdocumenten

Beleidsbrief eCultuur in beeld (2002)

Op 22 april 2002 verscheen de beleidsbrief *eCultuur in beeld*. Met het begrip 'eCultuur' wordt tot uitdrukking gebracht dat onder invloed van ICT de productie, opslag en verspreiding van cultuur verandert. Bij eCultuur gaat het bijvoorbeeld over digitale ontsluiting van cultuurhistorische en andere informatie waarover musea en archieven beschikken, maar ook over de internet-activiteiten van de publieke omroep en digitalisering van het audiovisuele productieproces.

De nadruk ligt bij eCultuur op het gebruik, en niet het aanbod zo valt te lezen in de beleidsbrief. Dat betekent dat er primair een oriëntatie is op de vraag van gebruikers – uit algemeen publiek, onderwijs, onderzoek en professie.

In de beleidsbrief wordt gesteld dat het internet volop kansen biedt voor culturele instellingen om hun publiek beter te bedienen. Het geeft de mogelijkheid om naast de gangbare topstukken uit de collecties, ook vele andere waardevolle stukken te ontsluiten, aansluitend op de voorkeuren van dat publiek. Bovendien kunnen zij ook jongere generaties bereiken die sterker georiënteerd zijn op beeldcultuur en de interactieve mogelijkheden van nieuwe media.

In de beleidsbrief worden onderwerpen aangesneden als maatschappelijk relevante en waardevolle content die niet commercieel of particulier rendoert, auteursrecht, duurzaamheid, standaarden, interoperabiliteit, en nog vele andere thema's.

Digitaliseringsbrief (2002)

Vervolgens is op 27 mei 2002 de beleidsbrief Digitalisering van het Cultureel Erfgoed, de zogenaamde Digitaliseringsbrief, uitgekomen. Hierin ligt de nadruk op de eisen die digitalisering aan de aanbodkant stelt. *Goed digitaliseren* betekent niet alleen het creëren van een bestendige aanwas van nieuwe bronnen binnen het digitale domein, maar ook de flexibiliteit om deze bronnen, los van fysieke, temporele en contextuele beperkingen, in te zetten bij onderzoek, de ontwikkeling van interactieve leerapplicaties, het nemen van beleidsbeslissingen, het ontplooiën van creatieve activiteiten en kennisoverdracht. Dit stelt eisen aan het digitaliseringsproces bij instellingen en de aansturing ervan op landelijk niveau.

De brief constateert dat de tot 2002 opgestarte digitaliseringsprojecten gezamenlijk een eerste aanzet tot een geïntegreerde digitale ontsluiting van het Nederlandse cultuurhistorische verleden vormen. Met middelen uit onder andere de Cultuurnota 2001- 2004, het Mondriaanfonds, Kennisnet en het Actieprogramma Elektronische Snelwegen zijn diverse digitaliseringsprojecten opgestart, waaronder de Cultuurwijzer en Geheugen van Nederland. Hoofddoel van de projecten is het voor gebruikers betekenisvol beschikbaar maken van erfgoedbronnen en de bijbehorende informatie. Kennis van, en inspelen op de vraagkant zijn daarbij essentieel.

De digitaliseringsinspanningen van erfgoedinstellingen hebben tot dat moment onvoldoende bijgedragen aan kennis en begrip van cultuur. Veel erfgoedinstellingen bezitten namelijk niet de organisatie en de expertise om de collecties en de collectiegegevens vanuit een gebruikerscontext digitaal aan te bieden. Digitalisering is nog vooral gericht op het collectiebeheer en de eigen catalogi. Er is sprake van versnippering van projecten, wat leidt tot een aanzienlijke verspilling van geld en tijd.

De volgende doelstellingen moeten bij digitalisering centraal staan:

- 1 *Transparantie*. Er moet in beginsel een onbelemmerde toegang zijn tot de opslag en productie van gedigitaliseerd materiaal. Dit staat echter op gespannen voet met aspecten van auteursrecht.
- 2 *Duurzaamheid*. Gedigitaliseerd materiaal moet, ook bij het verouderen van dragers, opslagmedia, protocollen en de fysieke infrastructuur bestendig toegankelijk blijven.
- 3 *Relevantie*. Gedigitaliseerd materiaal moet deel uitmaken van een kennisinfrastructuur waarbinnen de mogelijkheid bestaat om steeds nieuwe betekeniscontexten toe te voegen.

Om dit te realiseren worden de volgende zes beleidsopgaven geformuleerd:

- 1 *Inrichting van een coördinatiecentrum digitalisering erfgoed* dat verantwoordelijk zou moeten zijn voor de verzameling, de vaststelling en toepassing van instrumenten, referentiemodellen, procedures en nationale en internationale standaarden gericht op de kwaliteit, de compatibiliteit en interoperabiliteit van het digitaliseringsproces bij erfgoedinstellingen.
- 2 *Duidelijker kaders overheid via subsidiecriteria* waarbij de toepassing van procedures en standaarden als voorwaarde kan worden verbonden aan de bekostiging van instellingen. Overheden en cultuurfondsen kunnen in resultaatafspraken en subsidiebeschikkingen verwijzen naar de door het coördinatiecentrum vast te stellen procedures en standaarden.
- 3 *Effectievere aansturing van het digitaliseringsproces bij instellingen als randvoorwaarde om de kwaliteitsverbetering te kunnen realiseren*. In de Beleidsbrief staat dat de vraag vanuit het veld om digitalisering structureel in de exploitatiebudgetten van erfgoedinstellingen in te bedden groot is, omdat het digitaliseringsproces niet ophoudt na afronding van een project. Enkel door functionele integratie in de bedrijfsvoering van instellingen kunnen transparantie, duurzaamheid en relevantie bereikt worden.
- 4 *Ontwikkeling cultuurpolitieke visie op auteursrecht*: Indien digitalisering moet leiden tot nieuwe exploitatievormen en intensiever hergebruik, dan is aandacht voor de rechten essentieel. Auteursrecht en naburige rechten spelen een belangrijke rol bij de toegang tot en het gebruik van gedigitaliseerd erfgoed.
- 5 *Continue internationale vergelijking*: Digitalisering van erfgoed wordt steeds meer een grensoverschrijdende zaak. Daarom dient aansluiting gezocht te worden bij beleid en initiatieven in andere landen alsmede projecten in grensregio's.
- 6 *Investeren in onderzoek en nieuwe technologie*: Multidisciplinair onderzoek naar de integratie van nieuwe technologie en naar informatieontsluiting op het terrein van erfgoed is een belangrijke randvoorwaarde voor de optimale integratie van de toekomstige mogelijkheden voor de erfgoedsector. Zulk onderzoek is niet alleen relevant voor de erfgoedsector zelf maar ook voor de toegepaste IT-sector.
Het faciliteert de ontwikkeling van een 'grid' voor cultureel erfgoed, een netwerk van zware depots, gevuld met digitale en gedigitaliseerde collecties en verbonden door geavanceerde, breedbandige, nationaal toegan-

kelijke netwerkinfrastructuur. De inrichting van zo'n netwerk van depots kan een aanzienlijk schaalvoordeel opleveren en plaatst het probleem van hardware, software en expertise voor een belangrijk deel buiten de individuele erfgoedinstellingen.

Telematica onderzoek (2002)

In de loop van 2002 werd ter voorbereiding op de Cultuurnota 2005-2008 door het Telematica-Instituut het onderzoek *Inventarisatie infrastructuur digitaal erfgoed* uitgevoerd met als doel de contouren van een visie op de ondersteunende infrastructuur in beeld te brengen, die voor een grootschalig digitaal ontsluiten van cultureel erfgoed noodzakelijk is.

De onderzoekers constateerden een gebrek aan visie binnen het erfgoedveld op een verdere ontwikkeling van het gebruik van informatie- en communicatietechnologie. 'Men zoekt vooral naar oplossingen voor de problemen van gisteren in de technologie van vandaag. Het ontwikkelen van een visie op de plaats van cultureel erfgoed en de informatie over cultureel erfgoed in een kennisintensieve samenleving vindt slechts op kleine schaal en binnen een kleine kring plaats', aldus de onderzoekers.

ICT trends

Voor het ontwikkelen van een brede toekomstgerichte visie dient men zich buiten de erfgoedsectoren oriënteren, zo was de gedachte; men zal de beleidsplannen en strategieën moeten richten naar de perspectieflijnen die door de technologische sectoren worden uitgezet. Dat kan de erfgoedsector niet alleen. Deskundige intermediairs, bekend met beide werelden, kunnen wensen en ambities binnen de erfgoedsectoren koppelen aan trends en ontwikkelingen binnen de informatie- en communicatietechnologie. Verder is een mentaliteitsverandering binnen de erfgoedsectoren wenselijk. Dit begint bij het opbouwen van kennis, competentie en expertise. De opleidingen en de koepelorganisaties kunnen hiertoe als beginpunt dienen.

Push gedachte

De huidige mate van digitalisering van cultureel erfgoedcollecties kan worden gekarakteriseerd als "digitalisering in het kader van het collectiebeheer". De reden om erfgoed te digitaliseren wordt meestal gedreven vanuit een push gedachte: 'zoveel mogelijk aanwezig materiaal online aanbieden', liefst op een internetsite. Hierbij ligt digitalisering in het directe verlengde van de automatisering van het collectiebeheer. Gewenst is digitalisering in het kader van kennisoverdracht, waarbij, naast goede beeldbestanden voorzien van basale metadata, veel contextuele informatie en verwijzingen naar bronnen aanwezig en vindbaar zijn binnen een wijdvertakte, sector overstijgende infrastructuur.

Aanbod centraal

Men redeneert vooral vanuit het aanbod 'alles moet online'. Er is aanbod zonder vraag en er bestaan geen instrumenten om vragen te stellen en vragen te beantwoorden. Virtuele informatiecentra waarmee door enkele instellingen wordt geëxperimenteerd (zoals door Naturalis) zijn hoog nodig. Bij de instellingen leeft vooral de gedachte dat wanneer de informatie eenmaal digitaal beschikbaar is, deze ook gebruikt zal worden. Wensen en behoeften ten aanzien van het aanbod, de objecten, het format, de wijze van toegang, de presentatie en het aard van het gebruik worden onvoldoende bij de vormgeving en samenstelling van het aanbod betrokken.

Overheidsbeleid

Het overheidsbeleid was, tot aan het verschijnen van de Digitaliseringsbrief, gericht op het investeren in verschillende initiatieven zonder dat aan deze investeringen een coherente visie ten grondslag lag. Het beleid heeft daarvoor weinig bijgedragen aan het zinvol inzetten van het digitaal cultureel erfgoed. De overheid moet zorgdragen voor een goede en fijnmazige breedbandige, en voor wat betreft de inhoud, onafhankelijke en open infrastructuur.

Financiering

Qua financiering moet er systematisch en beleidsmatig onderscheid gemaakt worden tussen het (grootschalig) digitaliseren van bronnen, contextualisering en beheer. Dit is van belang omdat het om verschillende begrotingsstructuren en kostenverdelingen gaat. Bij grootschalige digitalisering spelen productiviteit, kwaliteit van surrogaten en opslag bijvoorbeeld een grote rol. Bij contextualisering gaan kosten zitten in onderzoek, bewerking van materiaal en interface design. Beheer is een reguliere aangelegenheid (hieronder valt ook het opbouwen van collectieregistratiesystemen, ofwel het informatiseren van beheersgegevens). Dit is een reguliere taak van erfgoedinstellingen. Gepleit wordt voor het onderscheiden van het digitaliseren zelf (het maken van digitale surrogaten van reële objecten) en de presentatie van die digitale surrogaten op websites, Cd-roms, Dvd's, in educatieve, informatieve, wetenschappelijke of recreatieve contexten.

Interoperabiliteit

Interoperabiliteit is het resultaat van dienstbaarheid aan gebruikers van informatiesystemen. Het technische vraagstuk is relatief eenvoudig. Er blijkt in de praktijk veel weerstand tegen interoperabiliteit en de daaronder liggende overdracht van autonomie te zijn. Centraal staan goede afspraken en een duidelijk beeld van de aard en wensen van de gebruiker, aanbieder en opdrachtgever/subsidiegever. Daarna komt de techniek: vergelijking en gelijkschakeling van gegevensstructuren, inhoudelijke afspraken, thesauri, fysieke koppelingen, bandbreedte, transactiesnelheden, veiligheid, privacy, intellectueel eigendomsrecht. Over al deze zaken moeten beslissingen genomen worden. Vervolgens komt de implementatie, conversie van bestaande bestanden, overzetten van software, aanpassing aan standaarden, toekenning van metadata volgens de Dublin Core of een ander metadata-schema waar consensus over bestaat. Er dient veel aandacht te zijn voor het gebruik en mapping van (bestaande beschrijvingen op) standaarden, RDF, MPEG 7, semantic web en andere overkoepelende metadata initiatieven. Gebruik van eigen beschrijvingschema's moeten zoveel mogelijk vermeden of zelfs afgestraft worden.

Subsidies

Er zouden aparte subsidieregelingen moeten komen voor grootschalige digitalisering en voor contextualisering, vergezeld van een duidelijk pakket aan voorwaarden en gebruikerseisen.

eCultuur: van i naar e (2003)

Juni 2003 bracht de Raad voor Cultuur vervolgens advies uit over cultuur en ICT. Het ministerie heeft zich aangesloten bij het door de raad geschetste perspectief dat informatiseringsinspanningen in de culturele sector beter moeten gaan aansluiten bij eCulturele innovatie. Gesteld wordt dat culturele

Kwaliteitseisen vaststellen

De vaststelling van kwaliteitseisen: betreft het formeel registreren van wenselijke en/of veelbelovende standaarden, normen, procedures. Dit geschiedt na een zorgvuldige voorbereiding, bijvoorbeeld via werkgroepen, door een commissie met voldoende gezag in het veld.

Kwaliteitsinstrumenten

Bevorderen gebruik van kwaliteitsinstrumenten:

- 1 Verzamelen en presenteren van kwaliteitsinstrumenten (clearing house).
- 2 Adviseren van de ondersteunende instellingen met betrekking tot het gebruik en de implementatie van de kwaliteitsinstrumenten (clearing house).
- 3 Advisering en ondersteuning van de erfgoedinstellingen: hier is grote behoefte aan in het veld. Deze taak wordt nu uitgevoerd door de ondersteunende instellingen en op ad hoc basis door de grote en categorale instellingen en DEN. Voor deze functie zal extra financiële ondersteuning moeten komen.

Toetsing

DEN acht het raadzaam om samen met de cultuurinspecties te onderzoeken welke onderdelen van de ICT praktijk mogelijk voor toetsing door de inspecties in aanmerking komen.

Nationale infrastructuur

DEN adviseert om de instellingen te stimuleren hun digitaliseringsactiviteiten beter te laten aansluiten op de nationale infrastructuur van initiatieven als Woonomgeving, GenLias, het Geheugen van Nederland en de Cultuurwijzer (digitale collectie Nederland).

Bijlage 3 Geïnterviewde personen

Anne Nigten	V2lab
Annemarie Beunen	Koninklijke Bibliotheek / Universiteit Leiden
Bert Lever	Centraal Bureau voor Genealogie / DEN
Carolien Schonfeld	Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)
Chris Groeneveld	Anno
Edwin van Huis	Beeld en Geluid
Frans Hoving	Erfgoed Nederland
Guus Schreiber	Vrije Universiteit
Hans Jansen	Koninklijke Bibliotheek
Imro Simmelink	Senter Novem
Ingeborg Verheul	Koninklijke Bibliotheek
Irene Gerrits	Nationaal Archief
Jan Willem Sieburgh	Rijksmuseum
Jantje Steenhuis	Branchevereniging Archiefinstellingen Nederland (BRAIN)
Leila Liberge	STAP / Watwaswaar.nl
Lizzy Jongma	Reekx Advies (voorheen werkzaam bij NMV)
Ma Oeh Pe	Nationaal Archief
Marco de Niet	DEN
Marie-France van Oorsouw	Instituut Collectie Nederland (ICN)
Marina Raymakers	Instituut Collectie Nederland (ICN)
Marit Meertens	Senter Novem
Marius Snyders	Europese commissie
Nick Poole	MDA / Connections Link
Paul Doorenbosch	Koninklijke Bibliotheek
Petra van Dijk	Beeld en Geluid
Pieter de Dreu	Anno
Ronald Wiemer	Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)
Siebe Weide	Nederlandse Museum Vereniging (NMV)

Bijlage 4 Vragen door projectleiders zelf geformuleerd

- 1 In hoeverre is het voor het project geformuleerde doel bereikt?
- 2 Welke indicatoren zijn geformuleerd om de in het project behaalde resultaten te meten?
- 3 Hoe is het project organisatorisch ingebed?
- 4 Hoe verhoudt het project zich tot de overige projecten van belang voor de nationale infrastructuur en de digitale collectie Nederland?
- 5 Hoe heeft het project een rol gespeeld in het beoogde systeem van zelfregulering en kwaliteitszorg?
- 6 Hoe is de communicatie rond het project verlopen en welke doelstellingen zijn daarvoor geformuleerd?
- 7 In hoeverre is er sprake van overlap met andere projecten?
- 8 Hoe verhoudt het project zich tot de beleidsmaatregelen. Welke sturingselementen staan het project ter beschikking?
- 9 Welke onderdelen van belang voor de ontwikkeling van de digitale collectie Nederland blijven op dit moment onderbelicht?
- 10 In hoeverre heeft het project de afgelopen jaren rekening gehouden met veranderende maatschappelijke en technologische ontwikkelingen. Bood de geformuleerde projectdoelstelling daar voldoende ruimte voor?

Bijlage 5 Vragen interviews

Tijdens de gesprekken werden onderstaande vragen behandeld.

Algemeen

- Er is in veel projecten gekozen voor een sectorale invalshoek. Vindt u dat zinvol en effectief? Of was een erfgoedbrede benadering achteraf gezien beter geweest?
- Hoe verhouden de verschillende projecten zich ten opzichte van elkaar?
- Vindt u dat de projecten voldoende aansluiting hebben bij de huidige stand van zaken op het terrein van erfgoeddigitalisering en bij actuele ontwikkelingen op dit terrein?

Deskundigheidsbevordering

- Belangrijk beleidsdoel was de deskundigheid van erfgoedinstellingen te bevorderen. Om welke deskundigheid gaat het in uw ogen vooral en hoe staat het daarmee? Welke knelpunten ziet u en waar is voortgang geboekt?
- DEN had tot taak standaarden en protocollen te ontwikkelen voor digitalisering van het erfgoed. Heeft DEN de 'juiste' standaarden ontwikkeld en hebben deze ingang gevonden in de erfgoedwereld? Wat is het effect geweest van deze standaarden? Sluiten ze aan op standaarden in het buitenland?
- Hoe breed is de deskundigheid met betrekking tot ICT 'ingedaald' in het erfgoedveld. Welke strategieën zijn gebruikt voor implementatie in het erfgoedveld?
- Is digitalisering op dit moment meer ingebed in de organisatie en het beleid van de cultuurinstellingen in vergelijking tot de periode rond 2004? Zo ja, wat heeft daaraan bijgedragen?

Een zelfregulerend systeem voor kwaliteitszorg

- Wat verstaat u onder het begrip 'zelfregulerend kwaliteitszorgsysteem'? Heeft dit in de praktijk vorm gekregen? En werkt het ook?

Digitale infrastructuur / Digitale collectie Nederland/Europa

- Is het voldoende helder voor het veld wie waarvoor aanspreekbaar en verantwoordelijk is? Heeft de samenvoeging van de erfgoedkoepels sinds 1 januari 2007 daarop nog invloed gehad?
- Hoe beoordeelt u de initiatieven die gericht zijn op het tot stand brengen van een Digitale Collectie Nederland, zoals watwaswaar.nl, de Collectiewijzer en Geheugen van Nederland?
- Op welke manier zouden Nederlandse erfgoedinstellingen moeten inspelen op Europese ontwikkelingen (zoals de European Digital Library)?

Toegankelijkheid voor de gebruiker

- De algemene doelstelling van het OCW-beleid is het beter digitaal toegankelijk maken van collecties voor een breed publiek. De Raad voor Cultuur heeft vorig jaar in zijn advies *Innoveren, participeren!* gezegd: “Alles wat in een gedigitaliseerde omgeving met publieke middelen is gemaakt, moet ook in de breedst mogelijke zin publiekelijk toegankelijk zijn en blijven”. In hoeverre staat die doelstelling op dit moment centraal? Is er zicht op de publieksdeelname en publiekswaardering?
- De gebruiker heeft zich ontwikkeld tot *prosumer*, iemand die niet alleen consumeert, maar ook zelf wil produceren en inhoud wil toevoegen (zogenaamde *user generated content*) in een interactieve omgeving (denk aan YouTube, Wikipedia etc). Wat betekent dit voor de erfgoedsector?

Duurzaamheid

- Wat zijn de belangrijkste problemen die spelen op het gebied van digitale duurzaamheid? Welke van de beleidsmaatregelen zijn van belang in dat kader en wat ontbreekt er in uw ogen?

Speelveld/actoren

- Wie (organisaties/personen) zijn in uw ogen de 5 belangrijkste actoren bij de digitalisering van erfgoed in Nederland en waarom?
- Meer algemeen: waar staan we op dit moment volgens u op het gebied van erfgoed digitalisering: Welke ontwikkelingen in het digitale domein zijn bij uitstek van belang voor de erfgoedsector? En waar liggen de grootste kansen en bedreigingen?
- Hoe zou u bij voorkeur de rol van OCW zien voor de toekomst: waar zou het ministerie zich in het toekomstige beleid vooral op moeten richten?

Bijlage 6 Offerte aanvraag

Offerteaanvraag voor

Evaluatie Enveloppemiddelen Digitalisering

FM / B en A, 23 juni 2008

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW)
Postbus 163752500 BJ DEN HAAG

Inhoudsopgave

Inleiding

- 1 Kader offerteaanvraag
  - 2 Procedures en instructies
  - 3 Programma van eisen
  - 4 Gunningprocedure
- Tot slot

Bijlage I   Concept dienstverleningsovereenkomst ARVODI en ARVODI

Inleiding

Voor u ligt de offerteaanvraag ten behoeve van *de Directie Cultureel Erfgoed* van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (Bestuursdepartement OCW).

OCW bestaat uit een bestuursdepartement, twee agentschappen, twee Rijksdiensten, drie adviesraden en twee inspecties. Het bestuursdepartement (BD) heeft als kerntaken het ontwikkelen van beleid op de terreinen Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, evenals het coördineren van en toezien op de uitvoering van dat beleid. De Inspectie van het Onderwijs (IvhO) en de Erfgoedinspectie (EGI) zijn er voor de toezichtfunctie. Ten behoeve van de adviesfunctie is er de Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid (AWT), de Raad voor Cultuur (RvC) en de Onderwijsraad (OR). De agentschappen Centrale Financiën Instellingen (Cfi) en het Nationaal Archief (NA), evenals de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) en Instituut Collectie Nederland (ICN) houden zich bezig met het implementeren en het uitvoeren van het door het bestuursdepartement ontwikkelde beleid. Dit alles uiteraard binnen het kader van de politieke verantwoordelijkheid van minister en staatssecretarissen voor zowel beleid als uitvoering.

Deze offerteaanvraag bevat de informatie die nodig is om een gefundeerde offerte op te kunnen stellen.

De opbouw van deze offerteaanvraag is als volgt:

In hoofdstuk 1 wordt allereerst een beeld gegeven van de aan te besteden diensten en het kader waarbinnen de aanbesteding plaatsvindt.

Vervolgens komen in hoofdstuk 2 de procedures die voor dit offertetraject gelden en de instructies voor het inrichten van uw offerte aan de orde.

Hoofdstuk 3 bevat het programma van eisen met betrekking tot deze opdracht.

Tenslotte behandelt hoofdstuk 4 de gunningprocedure.

Bij deze offerteaanvraag is een concept dienstverleningsovereenkomst gebaseerd op de "Algemene Rijksvoorwaarden voor het Verstrekken van Opdrachten tot het verrichten van Diensten" (ARVODI) opgenomen. Deze offerteaanvraag, evenals de eventueel door u uit te brengen offerte, zullen deel uitmaken van de eventueel met u te sluiten dienstverleningsovereenkomst.

1 Kader offerteaanvraag

Dit hoofdstuk bevat een korte beschrijving van de gevraagde dienstverlening, de doelstelling en het “kader” waarbinnen de offerte-aanvraag plaatsvindt.

1.1 Opdrachtgever, adviseur en contactpersoon

Opdrachtgever voor deze opdracht is het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), Directie Cultureel Erfgoed gevestigd aan Rijnstraat 50 te Den Haag; Postbus 16375 ipc 3200, 2500 BJ Den Haag.

Als contactpersoon voor dit project is aangesteld *Janneke van Kersen* tel. 070 – 314 2732, e-mail j.vankersen@minocw.nl.

1.2 Doelstelling

Deze offerteaanvraag heeft tot doel het afsluiten van een overeenkomst met een dienstverlener ten behoeve van het uitvoeren van de evaluatie van de enveloppemiddelen digitalisering.

In hoofdstuk 3 wordt een volledige beschrijving van de wensen en eisen met betrekking tot de opdracht gegeven.

Met deze offerteaanvraag wil opdrachtgever bereiken dat een dienstverlener wordt gekozen die instaan voor de kwaliteit van de dienstverlening.

2 Procedures en instructies

De inschrijvers zullen op basis van de ingediende offertebescheiden worden beoordeeld. In dit hoofdstuk wordt de offerteprocedure toegelicht en worden instructies gegeven voor het inrichten van uw offerte.

2.1 Voorbehoud

Opdrachtgever behoudt zich het recht voor om het gehele offertetraject tijdelijk of definitief te stoppen. Inschrijvers hebben in een dergelijke situatie geen recht op vergoeding van enigerlei kosten gemaakt in het kader van deze offerteaanvraag. Door het uitbrengen van een offerte verklaart de inschrijver zich akkoord met deze voorwaarde.

2.2 Kosten offerte

Aan het opstellen en uitbrengen van een offerte zijn voor OCW geen kosten verbonden.

2.3 Algemene minimumeisen aan offerte

De offerte dient rechtsgeldig ondertekend en in **tweevoud**, waarvan een losbladig kopieerbaar exemplaar, te worden aangeboden. De aanmelding dient **volledig** te zijn, d.w.z. alle gevraagde informatie dient te zijn opgenomen.

2.4 Tijdschema

De uiterste inleverdatum van de offerte is vastgesteld op 1 februari 2008 om 17.00u.

Offertes dienen te worden gericht aan het in paragraaf 1.1 vermelde adres ter attentie van de eveneens aldaar vermelde contactpersoon

Gelet op de waarborging van de vertrouwelijkheid kunnen geen aanbiedingen per telefax of e-mail worden ingediend. Datum en tijdstip van inlevering dienen als een fataal moment te worden beschouwd.

Het risico van vertraging tijdens de (post)verzending of door onjuiste/onvolledige adressering, dan wel door welke andere oorzaak dan ook, is geheel voor rekening van de inschrijver.

2.5 Vragen over de offerteaanvraag

Uitsluitend schriftelijk ingediende vragen worden tijdens het offertetraject in behandeling genomen. De vragen kunnen per brief, fax of e-mail worden gericht aan het in paragraaf 1.1 vermelde adres/fax/e-mail, ter attentie van de daar vermelde contactpersoon.

2.6 Geheimhouding

Door het indienen van een offerte verklaart inschrijver vertrouwelijk om te gaan met alle informatie die in het kader van dit project wordt verkregen en geen informatie aan derden beschikbaar te stellen. Een uitzondering kan worden gemaakt voor door inschrijver in te schakelen partners, onderaannemers en hulppersonen. In een dergelijk geval blijft inschrijver wel verantwoordelijk voor het nakomen van de geheimhoudingsplicht.

Inschrijver verklaart verder zich te onthouden van verklaringen van welke aard dan ook die andere betrokkenen kunnen schaden. Schending van deze voorwaarde kan tot gevolg hebben dat inschrijver van (verdere) deelname wordt uitgesloten.

Ook Opdrachtgever zal zeer vertrouwelijk omgaan met de informatie welke door inschrijvers wordt verstrekt en deze alleen gebruiken voor zover dit voor de beoordeling van de verschillende offertes nodig is.

2.7 Referenties

De inschrijver dient een lijst te overleggen met referentieadressen van qua soort en omvang vergelijkbare organisaties waaraan in de afgelopen drie jaren gelijkwaardige dienstverlening is verleend. De volgende informatie dient tenminste te worden vermeld:

naam van de klant en plaatsnaam;

contactpersoon bij de klant (inclusief telefoonnummer);

een omschrijving van de aard en omvang van de verleende diensten.

Verder wil opdrachtgever toestemming tot informeren bij de betreffende klant, zonder tussenkomst van de inschrijver. Het is daarom aan te bevelen al in dit stadium aan de op te geven referenties door te geven dat mogelijk contact met hen wordt opgenomen. Hiermee gaat inschrijver door het indienen van een offerte akkoord.

2.8 Financiële gegoedheid

Door het indienen van een offerte verklaart inschrijver niet in staat van faillissement, surseance van betaling o.i.d. te verkeren. Indien inschrijver in het verleden in staat van faillissement, surseance van betaling o.i.d. te hebben verkeerd, dient hij hier hiervan uitdrukkelijk melding te maken.

2.9 Gestanddoeningstermijn

Van de inschrijver wordt verwacht dat de door hem in te dienen offerte tenminste tot 3 maanden na 31 januari 2008 geldig blijft.

2.10 Voorbehoud en juistheid van de geleverde informatie

Door het indienen van de offerte verklaart inschrijver dat hij borg staat voor de juistheid en volledigheid van alle gevraagde en geleverde gegevens en akkoord gaat met alle in dit document aangegeven condities en voorbehouden.

Indien in een latere fase blijkt dat onjuiste en/of onvolledige informatie is verstrekt kan inschrijver van verdere deelname worden uitgesloten, dan wel kunnen al gemaakte afspraken worden geannuleerd zonder rechtsgevolgen voor opdrachtgever.

3 Programma van eisen

Dit hoofdstuk bevat een beschrijving van de eisen en specificaties ten aanzien van de gewenste dienstverlening, de gewenste opbouw van de door u te offereer prijs en geeft enige informatie over de concept dienstverleningsovereenkomst.

Achtergrond

In de beleidsbrief ' Meer dan de Som' (2004-2007) gaf het kabinet aan hoe de digitalisering van het erfgoed in Nederland zodanig kan worden verbeterd en versterkt dat collecties beter digitaal toegankelijk worden en blijven voor een breed publiek. Het kabinet stelde een aantal prioriteiten ter versterking van de landelijke infrastructuur, het inrichten van een systeem voor kwaliteitszorg en deskundigheidsbevordering en ondersteuning van digitalisering bij collectiebeherende instellingen.

Uit de enveloppe "innovatie en versterking van de top-kennisinfrastructuur" heeft het kabinet Balkenende II middelen beschikbaar gesteld voor digitalisering van erfgoed die worden gebruikt voor het verwezenlijken van drie doelen:

Deskundigheidbevordering en de ontwikkeling van een kwaliteitszorgsysteem voor de musea en archieven

Versterking van de landelijke digitale infrastructuur

Verbetering van de toegankelijkheid en duurzaamheid van gedigitaliseerde collecties

Een meer uitgebreide beschrijving van de beleidsmaatregelen en de bijbehorende projecten vindt u in de bijlage.

Onderzoeksopdracht

Om het effect van de beleidsmaatregelen op het digitaliseren van cultureel erfgoed te toetsen wil OCW een onderzoek uit laten voeren dat evaluatief van aard is. De achtergrond van deze evaluatie wordt gevormd door de nationale en internationale context en de maatschappelijke ontwikkelingen van de afgelopen jaren op het terrein van ICT in het algemeen en digitalisering van cultureel erfgoed in het bijzonder.

Onderzoeksvragen

De vraag die voorligt, is of de beleidsmaatregelen op deze wijze gecontinueerd moeten worden.

In ieder geval komen de volgende vragen aan bod:

welk effect hebben de beleidsmaatregelen van de afgelopen jaren gehad voor de digitalisering van het cultureel erfgoed, de totstandkoming van de Digitale Collectie Nederland, de inrichting van de nationale infrastructuur en het zelfregulerend systeem van kwaliteitszorg en de professionalisering van de verschillende erfgoedsectoren (deelonderzoek 2 en 3)

welke bijdrage hebben de verschillende projecten geleverd aan deze ontwikkelingen (deelonderzoek 2 en 3)

wat is de actuele stand van zaken met betrekking tot digitalisering van cultureel erfgoed nationaal en internationaal. (deelonderzoek 1)

Welke actoren spelen hierin een centrale rol (deelonderzoek 1 en 2)

Om de verschillende vragen goed te kunnen beantwoorden bestaat het onderzoek uit:

- 1 Een **literatuuronderzoek** gebaseerd op de meest recente publicaties, om de actuele stand van zaken en de beleidscontext te schetsen.
In ieder geval dient het Telematica onderzoek uit 2002 “ Inventarisatie Infrastructuur Digitaal Erfgoed” dat OCW liet uitvoeren te worden betrokken in het onderzoek. Dit onderzoek lag mede ten grondslag aan het huidige beleid.
In het onderzoek dienen ook de verschillende SCP rapportages, nulmetingen en benchmarks voor de verschillende erfgoedsectoren betrokken te worden
Voor de internationale context is het beleid van de Europese commissie van belang en daarmee samenhangende publicaties en projecten.
- 2 Daarnaast maakt een **veldanalyse** onderdeel uit van het onderzoek; gebaseerd op gesprekken met in onderling overleg vast te stellen relevante (ca. 20) stakeholders. In ieder geval gaat het hier om de actoren die van belang zijn voor de ontwikkeling van de infrastructuur en de digitale collectie Nederland en hun rol daarin.
- 3 De verschillende projecten op het gebied van kwaliteitszorg en infrastructuur moeten beoordeeld worden op grond van de behaalde resultaten, afgezet tegen de gemaakte afspraken en in het licht van de te maken veldanalyse en het literatuuronderzoek.

Resultaat

De rapportage bevat de neerslag van de verschillende deelonderzoeken en beschrijft de actuele stand van zaken.

Het rapport is van wezenlijk belang voor de nieuwe beleidsvorming voor digitalisering van het cultureel erfgoed voor de beleidsperiode na 2008.

Planning

Het onderzoek dient plaats te vinden in de maanden februari en maart 2008. Over de resultaten zal op regelmatige basis tussentijds mondeling en schriftelijk teruggekoppeld worden naar OCW. De op te leveren schriftelijke rapportage dient eind maart in het bezit te zijn van de Directie Cultureel Erfgoed.

Voorwaarden

Zonder kennis van het erfgoedveld, digitalisering van cultureel erfgoed en kennis van de nationale en internationale context is het onderzoek niet uit te voeren. Daarnaast wordt inzicht verondersteld in maatschappelijke ontwikkelingen gerelateerd aan inzicht in innovatieve kracht en bedrijfsprocessen van culturele instellingen. Alle werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd door personeelsleden, gekwalificeerd voor de uit te voeren taak wat moet blijken uit de bij de Onderzoeksofferte voor een onderzoeksopdracht mee te zenden curricula vitae.

Offertespecificaties

U dient een raming van de totale onderzoekskosten (inclusief publicatie) aan te geven door het aantal dagen te vermenigvuldigen met het in de raamovereenkomst overeengekomen dagtarief (exc. BTW). De offerte wordt fixed price aangeboden.

Concept Dienstverleningsovereenkomst ARVODI

De concept dienstverleningsovereenkomst ARVODI en de ARVODI zijn als Bijlage I bijgesloten.

4 Gunningprocedure

De aanbidding wordt beoordeeld aan de hand van de gunningprocedure die in dit hoofdstuk staat beschreven.

4.1 Procedurele toets

Allereerst zal worden getoetst of de inschrijver zijn offerte rechtsgeldig en conform het overige gestelde in paragraaf 2.4 en voorzien van alle informatie zoals gevraagd in hoofdstuk 3 heeft ingediend.

4.2 Verdere beoordeling

Vervolgens wordt de aanbidding, die beoordeeld op de feitelijke inhoud van de (papieren) offerte.

4.3 Gunning

Na deze procedure doorlopen te hebben wordt de gunningbeslissing genomen.

Er wordt naar gestreefd om 7 februari 2008 de inschrijver over de gunningbeslissing te berichten

Concept

Dienstverleningsovereenkomst

ARVODI

en ARVODI

Bijlage 7 Nadere beschrijving enveloppemiddelen digitalisering

Enveloppemiddelen Digitalisering

Hieronder een overzicht van de projecten die in het kader van de besteding van de enveloppemiddelen digitalisering zijn ingericht.

De genoemde projecten liggen allen voor ter evaluatie. DEN en KICH vallen als projecten onder het onderdeel veldanalyse.

De beleidsmaatregelen zijn gericht op:

- 1) ICT-deskundigheidsbevordering en ondersteuning van de ontwikkeling van een ICT-kwaliteitszorgsysteem voor de musea en archieven
- 2) de versterking van enkele landelijke digitale infrastructurele voorzieningen, waaronder Collectiewijzer (voorheen Cultuurwijzer), WatWaswaar (voorheen de Woonomgeving) en Geheugen van Nederland;
- 3) de verbetering van de toegankelijkheid en duurzaamheid van gedigitaliseerde collecties door middel van een stimuleringsregeling per 2005.

De maatregelen moeten ertoe leiden dat de afzonderlijke investeringen van collectiebeherende instellingen in de digitalisering, gezamenlijk beter gaan bijdragen aan één, voor de burger gemakkelijk toegankelijke "Digitale Collectie Nederland".

1 ICT-deskundigheidsbevordering en ondersteuning ICT-kwaliteitszorgsysteem musea en archieven

- a. NMV ICT-deskundigheidsbevordering en -kwaliteitszorg musea => NB overgedragen aan Erfgoed Nederland, uitvoering pas per 2008
- b. Erfgoed Nederland ICT-deskundigheidsbevordering archieven 2004-2008
- c. Nationaal Archief aanvraag voor de ICT-kwaliteitszorg archiefsector
- d. Audiovisuele Collectie Nederland

Alle deelnemende partijen spelen een rol in het systeem van zelfregulering kwaliteitszorg digitalisering cultureel erfgoed.

Bij de evaluatie van de infrastructuur moet ook gekeken worden naar de rol van Digitaal Erfgoed Nederland als centraal kennisinstituut en aanjager van standaardisering (advies RvC). Verder zal een inventarisatie gemaakt moeten worden van alle partijen die een rol spelen op het terrein van de digitale infrastructuur waaronder bijvoorbeeld ook de nieuw opgericht Nationale Coalitie Digitale Duurzaamheid.

De oorspronkelijke doelstelling werd als volgt aangevuld:

In de enveloppeclaim is expliciet gewezen op de structurele versterking van de posities van de Nederlandse Museum Vereniging (NMV) en de Vereniging voor het Archiefwezen (DIVA) voor de ICT-deskundigheidsbevordering

en ICT-kwaliteitsnormering binnen beide sectoren.

Door zowel NMV als DIVA zijn meerjarige projectplannen ontwikkeld. De projectplannen van de NMV zijn niet uitgevoerd vanwege interne reorganisatie problemen en herpositionering van de NMV als branche-organisatie.

Bij het opstellen van de plannen is met name gelet op:

- de ontwikkeling en implementatie van ICT-kwaliteitsnormen;
- de realiseerbaarheid van de plannen;
- het draagvlak binnen de sector;
- de relatie met de beleidsplannen 2005-2008;
- een duidelijke eindtermijn
- aandacht voor tussentijdse evaluatie;

Tevens is gelet op de stroomlijning van de kwaliteitsnormering met het aanbod van opleiding en deskundigheidsbevordering, aangezien de eerste alleen kan slagen als instellingen over de benodigde kennis en expertise kunnen beschikken.

In de plannen van de NMV is verandering opgetreden door expliciete opstelling als branche-organisatie. Ter discussie staat nu wie de verantwoordelijkheid voor ICT in het museale veld draagt, Erfgoed Nederland of de NMV of beiden.

2 Versterking van de landelijke digitale infrastructuur

- a. ICN aanvraag voor overname en beheer Cultuurwijzer leidt tot omvorming Cultuurwijzer tot Collectiewijzer
- b. DIVA aanvraag voor beheer Woonomgeving, nu ondergebracht bij STAP, tegenwoordig WatWasWaar
- c. Koninklijke Bibliotheek voor uitvoering Geheugen van Nederland

Toelichting: Een beperkt aantal grote projecten waarvoor sinds 1999 uit onder meer Cultuurnota 2001-2004, najaarsnota 2000 en uit het Nationaal Actieprogramma Elektronische Snelwegen middelen beschikbaar zijn gesteld, zijn mede door de Raad voor Cultuur gekenmerkt als belangrijke voorzieningen voor een landelijke digitale culturele infrastructuur en het bieden van continuïteit in de ontsluiting van erfgoed. Kenmerk van deze voorzieningen moet zijn dat het gaat om landelijke voorzieningen die de verantwoordelijkheid en kerntaken van individuele instellingen overstijgen, en die essentieel zijn voor het bieden van een gezamenlijke digitale toegang tot cultureel erfgoed.

Toelichting op de individuele projecten:

- a. *Cultuurwijzer (2004-2008)*=> *Collectiewijzer*
Cultuurwijzer biedt een landelijke toegang tot gedistribueerd digitaal erfgoed. Van alle instellingen die gebruik maken van dezelfde ontsluitingstandaard zijn de collecties op één website beschikbaar en doorzoekbaar. Het gebruik van dezelfde standaard is een voorwaarde voor het verkrijgen van subsidie. De continuïteit van Cultuurwijzer is daarom belangrijk.
Cultuurwijzer werd de afgelopen jaren door de Vereniging Digitaal Erfgoed Nederland (DEN) beheerd. DEN heeft het beheer van Cultuurwijzer per 2005 overgedragen aan ICN.
De aanvraag van ICN betreft een overgangperiode in 2004 (gebruik-

kersonderzoek, aanpassing systeem). Inmiddels is ICN bezig met het opzetten van de Collectiewijzer. Voor de uitvoering van het projectplan zijn uitvoeringspartijen benaderd.

- b. *De Woonomgeving (2004-2008) - WatWasWaar*
De Woonomgeving biedt toegang tot digitale archieven via persoonsnamen en topografische gegevens en is daarmee de belangrijkste toepassing voor de ontsluiting van de Nederlandse archieven. De Woonomgeving is met budget uit de najaarsnota 2000 opgezet. Voor de exploitatie en beheer van de Woonomgeving voor de periode 2004-2008 hebben het Nationaal Archief, DIVA en de Stichting Archief Programmatuur een aanvraag ingediend.
- c. *Het Geheugen van Nederland (2005-2008)*
Het Geheugen van Nederland (vgl. American Memory) is een landelijk en sectoroverschrijdend digitaliseringsprogramma, waarin bibliotheken, musea en archieven samenwerken. In overleg met OWB en DCE zullen in de periode 2005-2008 binnen het Geheugen van Nederland nieuwe digitaliseringsprojecten worden uitgevoerd voor een groot aantal nationale topcollecties. Het Geheugen biedt daarnaast een opschaalbare technische infrastructuur en een stabiele omgeving voor de langdurige opslag en teruglevering van gedigitaliseerde content. Op deze wijze wordt de duurzame toegankelijkheid van de digitaliseringsprojecten gewaarborgd. Op basis van de infrastructuur worden ook gemeenschappelijke diensten en servicemodellen ontwikkeld.

Naast deze projecten is KICH van belang voor de ontsluiting van informatie van archieven en monumenten en bibliotheek.nl voor de toegang van culturele informatie via de openbare bibliotheken.

3 De verbetering van de toegankelijkheid en duurzaamheid van gedigitaliseerde collecties – Subsidieregeling 'Digitaliseren met Beleid'

Naast bovenstaande investeringen in randvoorwaarden worden instellingen in staat gesteld hun digitaliseringsactiviteiten op een hoger kwaliteitsniveau te brengen door middel van een stimuleringsregeling vanaf 2005. De regeling stimuleert gericht en richt zich op het snijvlak van erfgoeddigitalisering en innovatieve werking voor de instelling.

De subsidieregeling 'Digitaliseren met Beleid' is in maart 2006 gestart om invulling te geven aan het beleidsdoel; verbetering van de toegankelijkheid en duurzaamheid van gedigitaliseerde collecties. Deze regeling wil ertoe bijdragen dat cultureel erfgoedinstellingen digitalisering duurzaam integreren in hun organisatie, beleid en werkprocessen. Instellingen kunnen subsidie verkrijgen voor twee activiteiten:

- 1 het opstellen van een informatieplan, waarin staat hoe en wanneer de instelling haar collectie digitaal gaat registreren, documenteren en beschikbaar stellen.
- 2 het uitvoeren van een ontwikkelingsproject, dat is gericht op een bredere toepassing, bewerking of verrijking van de digitale collectie.

De regeling wordt uitgevoerd door SenterNovem.
Meer informatie: www.digitaliserenmetbeleid.nl